



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Nicole Chen

Ansvar enligt AB 04 för uppgifter i förfrågningsunderlag

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: Period 1 HT 2019

Innehåll

SUMMARY	5
SAMMANFATTNING	7
FÖRORD	9
FÖRKORTNINGAR	10
1 INLEDNING	11
1.1 Bakgrund	11
1.2 Syfte och frågeställningar	12
1.3 Avgränsningar	13
1.4 Metod och material	14
1.4.1 Den rättsdogmatiska metoden	14
1.4.2 Material	15
1.5 Forskningsläge	16
1.6 Terminologi	17
1.7 Disposition	18
2 ENTREPRENADRÄTT OCH ENTREPRENADAVTAL	19
2.1 Inledning	19
2.2 Den rättsliga regleringen	19
2.3 AB-avtalen	20
2.4 Entreprenadformer och upphandlingsformer	21
2.5 Sammanfattning	23
3 TOLKNING AV ENTREPRENADAVTAL	24
3.1 Inledning	24
3.2 Tolkning av standardavtal i allmänhet	24
3.3 Tolkning av entreprenadavtal	27
3.3.1 Hjälpregler i AB 04 för avtalstolkning	27
3.3.2 HD:s tolkningsmetod	27
3.3.3 BKK:s avsikter och åsikter	29

3.4	Sammanfattning	29
4	KONTRAKTARBETENAS OMFATTNING OCH FÖRUTSÄTTNINGAR VID ANBUDSGIVNINGEN	31
4.1	Inledning	31
4.2	Utgångspunkter i första kapitlet i AB 04	31
4.3	Kap. 1 § 1 – Omfattningen av arbetet	32
4.4	Kap. 1 § 6 – Ansvar för uppgifter	33
4.4.1	Ansvar för uppgifters riktighet	33
4.4.2	Beställarens förutsatta fackmässiga undersökning	36
4.4.2.1	Förfrågningsunderlaget	36
4.4.2.2	Kap. 1 § 6 tredje stycket	37
4.5	Kap. 1 § 7 – Undersökning på platsen	39
4.6	Kap. 1 § 8 – Fackmässig bedömning	40
4.6.1	Bestämmelsen	40
4.6.2	NJA 2015 s. 3	42
4.6.2.1	Bakgrund	42
4.6.2.2	Yrkanden, inställningar och grunder	43
4.6.2.2.1	Entreprenören	43
4.6.2.2.2	Beställaren	43
4.6.2.3	Tingsrättens bedömning	43
4.6.2.4	Hovrättens bedömning	44
4.6.2.5	Avgörandet i HD	44
4.6.2.5.1	Prövningstillstånd	44
4.6.2.5.2	BKK:s yttrande	45
4.6.2.5.3	HD:s domskäl	45
4.7	Kap. 2 § 9 och 10 – Underrättelse- och granskningskyldigheten	47
4.8	Kommentarer i doktrin kring förhållandet mellan kap. 1 §§ 6 och 8	48
4.9	Sammanfattning	52
5	ÄTA-ARBETE	53
5.1	Inledning	53
5.2	Ändringsbefogenheten	53
5.3	Ändringsarbete, tillägsarbete och avgående arbete	54
5.4	Beställda ÄTA-arbeten	56
5.5	Med ÄTA-arbeten likställda arbeten	56
5.5.1	Kap. 2 § 4	56
5.5.2	Oriktiga uppgifter	57
5.6	Ersättning och förlängning	59

5.7	Sammanfattning	59
6	ANALYS	60
6.1	Inledning	60
6.2	Tolkning av kap. 1 § 6 tredje stycket	60
6.2.1	Språkinriktad tolkning	60
6.2.2	Systeminriktad tolkning	62
6.2.3	Övergripande rimlighetsbedömning	62
6.2.3.1	Inledning	62
6.2.3.2	Kommentarer till AB 04 och BKK:s utlåtande i NJA 2015 s. 3	62
6.2.3.3	Ändamålsinriktad tolkning	63
6.2.3.4	Allmänna förnuftsöverväganden	64
6.3	Analys av NJA 2015 s. 3	66
6.4	Sammanfattande slutsatser	67
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	69
	Offentligt tryck	69
	Litteratur	69
	Övrigt	72
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	74
	Högsta domstolen	74
	Övriga domstolar	74

Summary

Construction contracts often involve large amounts of money and require that commitments are made over large periods of time. Because of this it is important to understand what work is covered by the initial contract, and what work is not covered since the contractor should not have foreseen such work when calculating its tender. The contractor uses the tender documents which the client has provided to calculate its tender. According to chap. 1 § 6 3rd paragraph in the commonly used standard contract form AB 04, the client is presumed to have provided in the tender documents the information which can be attained by a professional investigation of the property. The paragraph does not explain the legal consequences of the client's potential failure to provide satisfactory tender documents, but chap. 1 § 8 states that if certain information is missing, the conditions are deemed to be as can be presumed in a professional assessment. It is therefore uncertain whether chap. 1 § 8 includes the situation specified in chap. 1 § 6 3rd paragraph, or whether the last-mentioned paragraph creates a strict responsibility for the client.

The purpose of this essay is to understand the division of responsibility in cases of unclear or missing information in tender documents. To address this issue, an analysis of NJA 2015 s. 3, often called the Gotland Case, and an interpretation of chap. 1 § 6 3rd paragraph are required. There are two alternative interpretations: (1) chap. 1 § 6 3rd paragraph creates a *strict* responsibility for missing or unclear information which signifies that work caused by conditions which should have been presented in the tender documents are not considered to be a part of the initial contract, or (2) the paragraph reduces the contractor's risk in chap. 1 § 8 but cannot by itself constitute a ground for additional compensation. To determine this, the legal dogmatic method is used.

The Supreme Court's method of interpretation of standard contract forms is used in the analysis. The wording of the paragraphs, the case NJA 2015 s. 3 and some of the purposes of AB 04 indicate that the responsibility should not be interpreted as being strict. Even if many legal scholars believe that the client only has an incentive to provide satisfactory tender documents if the responsibility is strict, the fact that ambiguities in the tender documents primarily act to the detriment of the client should create a similar incentive. A strict responsibility might result in less calculable and comparable tenders, since such an interpretation entails that the contractor makes an additional assessment of whether the information is covered by chap. 1 § 6 3rd paragraph or not. After a final assessment of fairness, my conclusion is that even if there

are arguments for and against both interpretations, there are stronger grounds for the interpretation that chap. 1 § 6 3rd paragraph only achieves effects through chap. 1 § 8.

Sammanfattning

Entreprenader omsätter inte sällan stora mängder pengar, och pågår ofta över långa perioder. På grund av detta är det av särskild vikt att förstå vilka arbeten som omfattas av det ursprungliga kontraktet, och vilka som ska anses vara arbeten som entreprenören inte borde ha förutsett vid sin beräkning av anbudet. Vid sin anbudsberäkning utgår entreprenören ifrån det förfrågningsunderlag som beställaren tillhandahållit anbudsgivarna. Enligt kap. 1 § 6 tredje stycket i det vanligt förekommande standardavtalet AB 04 förutsätts beställaren ha lämnat de uppgifter i förfrågningsunderlaget som kan erhållas vid en fackmässig undersökning av fastigheten. Bestämmelsen förklarar inte vad som är de juridiska konsekvenserna av att beställaren underlåter att tillhandahålla ett tillräckligt förfrågningsunderlag, men i bestämmelsen kap. 1 § 8 förklaras att om det saknas uppgifter ska förhållandena vara sådana som kan förutsättas vid en fackmässig bedömning. Det är därmed oklart om kap. 1 § 8 träffar situationen som beskrivs i kap. 1 § 6 tredje stycket, eller om den sistnämnda paragrafen syftar till att skapa ett strikt ansvar för beställaren.

Syftet med uppsatsen är att förstå ansvarsfördelningen vid oklara uppgifter eller vid avsaknad av uppgifter i förfrågningsunderlaget. Detta görs genom en analys av NJA 2015 s. 3, ofta kallad Gotlandsdomen, och genom en tolkning av bestämmelserna. I uppsatsen utgår jag ifrån två alternativa tolkningsalternativ: (1) att kap. 1 § 6 tredje stycket skapar ett *strikt* ansvar som medför att arbeten orsakade av förhållanden som borde ha redovisats i förfrågningsunderlaget faller utanför det ursprungliga åtagandet, eller (2) att stycket endast minskar entreprenörens risksfär i kap. 1 § 8 och därför inte självständigt kan berättiga till ytterligare ersättning. För att komma fram till ett svar används den rättsdogmatiska metoden.

I analysdelen tillämpas den metod som Högsta domstolen har tillämpat för tolkning av standardavtal. En tolkning av bestämmelsernas ordalydelse, flera av syftena bakom AB 04 samt en analys av NJA 2015 s. 3 pekar på att kap. 1 § 6 tredje stycket inte skapar ett strikt ansvar. Även om många rättsvetare anser att beställaren endast har ett incitament att tillhandahålla ett tillräckligt förfrågningsunderlag om det är fråga om ett strikt ansvar, bör även en tillämpning av kap. 1 § 8 fungera som ett incitament då oklarheter i första hand drabbar beställaren. Ett strikt ansvar kan leda till mindre kalkylerbara och jämförbara anbud, eftersom entreprenören i sådana fall måste göra ytterligare en bedömning för att komma fram till huruvida en uppgift borde ha framgått i en fackmässig undersökning enligt kap. 1 § 6 tredje stycket eller

inte. Efter en avslutande övergripande rimlighetsbedömning blir min slutsats att även om det finns argument för och emot båda tolkningsalternativ, finns det starkare argument för att kap. 1 § 6 tredje stycket endast bör föranleda ansvar genom kap. 1 § 8.

Förord

I början av mina studier i Lund, kunde jag varken skånska eller avtalslagen,
Hade aldrig hört en enda studentvisa, men var samtidigt ivrig att fånga dagen,
Nu efter fyra och ett halvt år, hade jag inte kunnat föreställa mig ett annat val,
Och är övertygad över att det var ett av mitt livs bästa beslut, trots alla kval.

Jag vill tacka min familj för allt kärlek och stöd,
Och för chansen till D-vitamin på vilken ni bjöd,
Tack till mina vänner, för alla fina minnen och skratt,
Jag är så glad över att ha hittat er, och hoppas på fler tillfällen av lapp i hatt,
Tack till min sambo, som stöttat mig under hela vägen,
Du är verkligen bäst, tack för att ha funnits där i alla lägen,
Sist vill jag tacka min handledare Per Samuelsson, för värdefull kritik,
Och till Advokatfirman Vinge, för en givande uppsatspraktik.

Det är med lättnad och vemod som jag nu lämnar Lund,
Som har gett mig så mycket – minnen, självkänsla och en stadig grund,
Men jag vet samtidigt att hjärtat i en sann student, kan ingen tid förfrysa,
Ty den glädjeeld som i Lund har tänts, ska genom hela mitt liv lysa.

Lund, 11 december 2019
Nicole Chen

Förkortningar

AB 04	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 04
AB 65	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 65
AB 72	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 72
AB 92	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 92
ABT 06	Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten ABT 06
AMA	Allmän material och arbetsbeskrivning
BKK	Föreningen Byggandets Kontraktskommitté
CISG	Lag (1987:822) om internationella köp (CISG)
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
ÄTA-arbete	Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktsarbetena och som inte är av väsentlig annan natur än dessa, samt Avgående arbete.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Entreprenadrätten utmärks av att marknadsparterna tagit lagstiftarens roll i sina egna händer genom att skapa omfattande och välarbetade standardavtal¹. AB 04 är ett exempel på ett standardavtal som ofta används i entreprenadförhållanden. Genom att ha förhandlats fram av olika aktörer i branschen är tanken att standardavtalet leder till en uppfattning av riskfördelningen som balanserad och rättvis.²

NJA 2015 s. 3, ofta kallad Gotlandsdomen, belyste dock en oklarhet i bestämmelserna.³ I fallet upptäcktes ett oförutsett markförhållande, som innebar att entreprenören behövde använda sig av en dyrare arbetsmetod (sprängning) än den räknat med i sitt anbud. Med anledning av domen fick diskussionen kring ansvaret för oklara uppgifter eller uppgifter som saknas i förfrågningsunderlaget fart. Eftersom entreprenörens anbud i huvudsak baseras på förfrågningsunderlaget, är det av stor vikt att förstå konsekvenserna då underlaget är bristfälligt. Många rättsvetare anser att ansvarsfördelningen mellan entreprenören och beställaren vid oklara uppgifter eller uppgifter som saknas är otydlig, särskilt på grund av en ny bestämmelse som införts genom AB 04 med oklara juridiska konsekvenser. Bestämmelsen ifråga är kap. 1 § 6 tredje stycket, som har följande lydelse:⁴

Beställaren förutsätts i förfrågningsunderlaget ha lämnat de uppgifter som kan erhållas vid en fackmässig undersökning av den fastighet eller del av fastighet som berörs av kontraktarbetena.

Ansvaret för avsaknad av uppgifter eller av oklara uppgifter påverkar i sin tur omfattningen av entreprenörens åtagande, som ofta är huvudfrågan i entreprenadtvister.⁵ Beställaren av entreprenaden har å ena sidan ett intresse av att räkna in så många arbeten som möjligt i kontraktet, medan entreprenören å andra sidan har ett motstående intresse att hävda att arbetena utgör ändrings- eller tilläggsarbete utanför det ursprungliga kontraktet vilket

¹ Standardavtal avser avtalsvillkor som kan användas flera gånger i olika avtal och mellan olika parter, se Ramberg & Ramberg s. 167.

² Se Willborg s. 865 och Hellner, Hager & Persson s. 147.

³ Domen har rubricerats som Gotlandsdomen i Samuelsson & Arvidsson, Entreprenadrättslig fackmässighet – synpunkter med anledning av Gotlands-domen.

⁴ Jfr bland annat Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 44; Hedberg, Ansvar inom entreprenadjuridiken s. 18 och Liman m.fl. s. 92.

⁵ Se exempelvis NJA 2009 s. 388; NJA 2015 s. 3; RH 2001:4 och Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 40.

berättigar till ytterligare ersättning. Eftersom entreprenader ofta omsätter mycket stora belopp, och då allmänna intressen ofta är inblandade, finns det både ett enskilt och allmänt intresse att entreprenadavtalet förstås på samma sätt av båda parter.⁶ På grund av detta avser uppsatsen att komma till rätta med hur kap. 1 § 6 tredje stycket och andra relevanta bestämmelser bör tolkas, och att därigenom bidra till en ökad förståelse för ansvarsfördelningen då uppgifter saknas eller är oklara i förfrågningsunderlaget.

1.2 Syfte och frågeställningar

Entreprenadvister orsakas ofta av olika åsikter kring vad som omfattas av kontraktsarbetena. Syftet med uppsatsen är att undersöka och bedöma denna problematik genom att behandla ett typiskt problem som kan uppstå, nämligen oklarheter kring ansvarsfördelningen vid ett oförutsett förhållande. Dessa otydligheter orsakas av att AB 04 innehåller bestämmelser som uppställer fackmässighetskrav på både beställaren och entreprenören vid bedömningen av förhållanden på platsen för entreprenaden. Uppsatsen ämnar försöka klargöra ansvarsfördelningen då beställaren brister mot sitt fackmässighetskrav vid utformningen av förfrågningsunderlaget.

För att uppfylla detta syfte måste ett centralt rättsfall analyseras, nämligen Gotlandsdomen. Utöver detta krävs tolkning. Sammantaget kräver syftet att följande frågeställningar besvaras:

- Hur bör kap. 1 § 6 tredje stycket tolkas vad gäller ansvarsförhållandet mellan beställaren och entreprenören när det saknas uppgifter i förfrågningsunderlaget eller uppgifter i förfrågningsunderlaget är oklara?
- Vilken betydelse har NJA 2015 s. 3 (Gotlandsdomen) för ansvaret mellan beställaren och entreprenören enligt kap. 1 § 6 när det saknas uppgifter i förfrågningsunderlaget eller när uppgifter i förfrågningsunderlaget är oklara?

En bestämmelse som behandlar avsaknad av uppgifter är kap. 1 § 8, som lyder:

Saknas vid tiden för angivande av anbud uppgifter som avser arbetsområdet eller det område som berörs av entreprenaden skall förhållandena antas vara sådana som kunnat förutsättas vid en fackmässig bedömning.

⁶ Jfr Ingvarson & Utterström, Tolkning av entreprenadavtal – det köprättsliga kontrollansvaret möter hindersbestämmelserna i AB 04 s. 20.

I förhållande till den första frågeställningen har jag därför identifierat två alternativa tolkningsalternativ. I den fortsatta framställningen utgår jag ifrån hypotesen att ett utav av dessa tolkningsalternativ är det korrekta:⁷

1. Även om uppgifter som avses i kap. 1 § 6 tredje stycket saknas eller är oklara, ska kap. 1 § 8 tillämpas. Kap. 1 § 6 tredje stycket minskar entreprenörens risksfär vid sin fackmässiga bedömning enligt kap. 1 § 8 och kan inte självständigt föranleda ansvar.
2. Kap. 1 § 8 ska inte tillämpas för uppgifter som borde ha framgått enligt kap. 1 § 6 tredje stycket. Beställaren ansvarar strikt för dessa uppgifter, och arbeten orsakade av dessa likställs som ÄTA-arbeten enligt kap. 2 § 4 första att-satsen.

1.3 Avgränsningar

Frågeställningen utgår ifrån en situation då avtalsparternas enskilda avtal inte på något sätt avviker från vad som framkommer i standardavtalet AB 04.⁸ Eftersom denna uppsats syftar till att allmänt förstå samspelet mellan bestämmelserna, beaktas inte *subjektiva aspekter* som exempelvis den gemensamma partsavsikten eller omständigheter vid sidan av avtalet. Inte heller handelsbruk eller sedvänja beaktas.⁹

Arbetet är avgränsat till en tolkning av standardavtalet AB 04. För det första innebär detta att arbetet endast behandlar utförandeentreprenader, och inte exempelvis totalentreprenader som istället regleras av ABT 06.¹⁰ För det andra innebär detta att uppsatsen enbart undersöker kommersiella entreprenadavtal, och behandlar inte konsumententreprenader, vilka regleras i konsumenttjänstlagen (1985:716)^{11, 12}

Uppsatsen behandlar inte dispositiv rätt, eftersom entreprenadavtalets särdrag i denna situation omöjliggör jämförelse med utfyllande rätt.¹³ I dispositiv lagstiftning är exempelvis hävning en förekommande påföljd vid väsentliga avtalsbrott, ett institut som lämpar sig mindre väl i entreprenadförhållanden.¹⁴

⁷ Odelberg och Kolga har bland annat diskuterat dessa två alternativ, se Odelberg & Kolga s. 231.

⁸ Detta eftersom individuellt avtalade villkor har företräde framför de allmänna villkoren i standardavtalet, jfr kap. 1 § 3 och Bernitz s. 100.

⁹ Jfr Lehrberg, Avtalsolkning s. 53 ff.

¹⁰ För en definition av utförandeentreprenad respektive totalentreprenad, se avsnitt 2.4.

¹¹ I fortsättningen ”konsumenttjänstlagen”.

¹² Se 1 § första stycket p. 1 konsumenttjänstlagen.

¹³ Jfr exempelvis Odelberg & Kolga s. 231.

¹⁴ Jfr Gorton, AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten s. 156 och Bengtsson s. 105 och 111. Med detta åsyftas bland annat faktumet att det endast är möjligt att häva

Avvikande förutsättningar löses istället genom att arbeten föranledda av dessa klassificeras som ändrings- eller tilläggsarbeten eller som avgående arbete, med andra ord som *ÅTA-arbete*.¹⁵ På grund av detta utgår uppsatsen ifrån premissen att lösningen kan hittas inom AB 04-systemet, och framställningen har avgränsats till två tolkningsalternativ utan att någon analys av bakgrundsretten förts. Annan rätt eller andra principer nämns dock i den mån rättsvetare hänvisat till dessa i anslutning till argumentation för något av de ovan nämnda tolkningsalternativen.¹⁶

1.4 Metod och material

1.4.1 Den rättsdogmatiska metoden

Denna uppsats behandlar frågeställningarna utifrån ett allmänt förmögenhetsrättsligt perspektiv, och behandlar således inte ämnet utifrån en viss intressegrupps perspektiv. Utöver detta har den rättsdogmatiska metoden använts. Det finns olika sätt att definiera rättsdogmatik. Den kan exempelvis bestämmas av sin *metod* och sitt *material* (genom att utgå ifrån rättskälleläran), sitt *syfte* (att fastställa gällande rätt), sin *verksamhet* (att tolka och systematisera) eller sin *funktion* (godtagbar juridisk argumentation).¹⁷ Christina Ramberg har beskrivit metoden som en analys som går ut på att göra en prognos av hur en domstol hade besvarat en viss fråga.¹⁸ Den rättsliga undersökningen kan antingen förutsätta att det redan finns uttryckliga rättsregler på ett område, eller avse områden där det saknas skrivna regler.¹⁹

Frågan blir då hur denna metod lämpar sig i förhållande till entreprenadavtal, då besvarandet av en frågeställning inom AB 04-systemet inte fokuserar på tolkning eller systematisering av gällande rätt, utan av avtalsvillkor. För att uppnå syftet med uppsatsen krävs dock en beskrivning, systematisering och tolkning av tolkningsmetoden för entreprenadavtal, vilket ligger i linje med den rättsdogmatiska metoden. Dessutom har innehållet av AB 04 bedömts genom att undersöka rättskällor, och uppsatsen syftar till att analysera och komma fram till hur domstolen skulle besvara frågeställningarna, vilket överensstämmer med den rättsdogmatiska metoden.

resterande del av entreprenaden, samt att parterna ofta föredrar att hitta en lösning istället för att häva kontraktet.

¹⁵ Se BKK:s yttrande i målet Secora Sverige AB ./ Region Gotland s. 2 f.

¹⁶ Detta görs bland annat i avsnitt 4.8.

¹⁷ Se Sandgren s. 649; Peczenik s. 42 och Olsen s. 111.

¹⁸ Se Ramberg, Rättskällor – En introduktion i kritiskt tänkande s. 15.

¹⁹ Se Lavin s. 117.

Rättskällevärdet är en beskrivning av de juridiska källorna samt hur de förhåller sig till varandra.²⁰ Rättskällor särskiljer sig från rättsfakta genom att de inte omfattas av kraven på åberopande och bevisning.²¹ Ofta åberopas den hierarkiska rättskälleuppfattningen, som hänvisar till lag, förarbeten, rättspraxis och doktrin, som rättskällor, varav de tre första är auktoritativa rättskällor.²² Standardvillkor är enligt Lehrberg inte rättskällor i traditionell mening, men kan vara rättstillämpningsfakta som påverkar domstolens bedömning i fall då standardavtalet inte har införlivats. Likt rättskällor omfattas rättstillämpningsfakta inte av kraven på åberopande och bevisning. Lehrberg hänvisar till att standardavtalen ofta visar en avvägning mellan parternas intressen, samt kan utgöra handelsbruk eller sedvänja i en bransch.²³ Samtidigt har Högsta domstolen (HD) förklarat att AB 04 måste införlivas för att vara gällande mellan parterna.²⁴ Även om AB 04 således inte utgör en rättskälla och har oklar ställning som rättstillämpningsfakta, kan en rättsdogmatisk metod ändå användas för att komma fram till dess innehåll.

Att en rättsdogmatisk metod använts innebär att jag ser situation från ett juridiskt perspektiv. Vid tolkning av bestämmelserna undersöks exempelvis vad som från en juridisk synvinkel anses vara en jämn fördelning av rättigheter och skyldigheter. Dock saknar jag erfarenheter från entreprenadbranschen, vilket medför en svaghet då jag inte har kunskaper om huruvida mina slutsatser leder till ett praktiskt rimligt resultat. För att motverka min eventuella bristande förankring till verkligheten, har jag försökt använda mig av en stor mängd material skrivna av experter på området.

1.4.2 Material

För att komma fram till bestämmelsernas innebörd har praxis undersökts. Vid val av praxis har nyare rättsfall avgjorda av högsta instans tillmätts störst vikt, för att säkerställa att frågeställningen besvaras med aktuella och för rättsutvecklingen viktiga prejudikat.²⁵ Anledningen till att Gotlandsdomen behandlas så utförligt beror på att domen utgör det enda ställningstagandet av HD som kan tänkas ge vägledning i hur kap. 1 §§ 6 och 8 bör tolkas.

Även om entreprenadavtal behandlats i stor utsträckning i skiljedomar, har dessa beslut inte undersökts. Som Samuelsson framhåller så saknar skiljedomar i formell mening auktoritet som underlag för rättsliga bedömningar, eftersom de inte har offentliggjorts. De är inte heller

²⁰ Se Ramberg, Rättskällor – En introduktion i kritiskt tänkande s. 13.

²¹ Jfr Lehrberg, Praktisk juridisk metod s. 101.

²² Se Sandgren s. 651 och Lehrberg, Praktisk juridisk metod s. 99.

²³ Se Lehrberg, Praktisk juridisk metod s. 101 och 219 f.

²⁴ Se NJA 1985 s. 397.

²⁵ Jfr Lehrberg, Praktisk juridisk metod s. 100 och Bernitz m.fl. s. 31.

normerande för senare avgöranden, och tycks inte ha någon påverkan på allmänna domstolar eller i doktrin. Sist försöker dessa skiljemän ofta hitta en kompromiss mellan parterna, och har stort diskretionärt utrymme i jämförelse med allmänna domstolar.²⁶

För att förstå standardavtalets innehåll har juridisk litteratur studerats, framför allt *AB 04 – En kommentar* av Per Samuelsson och *Entreprenad- och konsulträtt* av bland annat Lars-Otto Liman. Eftersom jag har befunnit mig i en situation där det i princip saknas författning – och därmed lagkommentarer och förarbeten – har jag behövt hämta en stor del av bakgrundskunskaperna från doktrin. Gällande doktrin har denna dock oklar vikt som rättskälla, och har främst förmåga att övertyga genom kraften på de argument som framförs.²⁷ Att jag i så stor utsträckning använt mig av doktrin skulle därför kunna ses som en svaghet. Däremot kan juridisk litteratur i praktiken ha stort inflytande, genom att domstolar ofta gör hänvisningar till doktrin i domskäl och genom att även andra praktiskt verksamma jurister litar på dess innehåll.²⁸ Vid val av juridisk litteratur har jag även strävat efter att använda mig av material skrivna av författare med motstående åsikter, för att få en mer nyanserad bild av situationen. Jag har i synnerhet haft författarens roll i åtanke, exempelvis om författaren har företrätt antingen entreprenör- eller beställarsidan vid upprättande av AB-avtalen. Undersökningen av doktrin har avgränsats till svenska författare, även om AB-avtalen innehåller vissa likheter med norska och danska standardavtal.²⁹

Sist har även motiven till AB-avtalen samt BKK:s utlåtanden undersökts. Dessa är inte rättskällor, men används istället som hjälpmedel vid tolkningen av bestämmelserna i AB 04. Deras tolkningsvärde behandlas i avsnitt 3.3.3.

1.5 Forskningsläge

Entreprenadrätten har länge varit förhållandevis försummad inom svensk doktrin. Vissa författare har behandlat området genom att kort beskriva rättsområdet i ett kapitel, andra har skrivit böcker i kommentarsform, men det

²⁶ Se Samuelsson, *Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden* s. 36 f.

²⁷ Jfr Kleineman s. 28 och Lehrberg, *Praktisk juridisk metod* s. 102, som definierar doktrin som en ”supplerande rättskälla”.

²⁸ Se Ramberg, *Rättskällor – en introduktion i kritiskt tänkande* s. 72 f.

²⁹ Se Samuelsson, *Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden* s. 30. I NJA 2018 s. 653 (De ingjutna rören) öppnade HD upp för möjligheten att tolka AB-avtalen i ljuset av de norska och danska standardavtalen. På grund av ovisshet kring vilken vikt dessa utländska standardavtal ska tillmätas, har jag dock valt att inte ta med en sådan analys.

råder brist på material som ingående behandlar juridiska frågor om entreprenadavtal.³⁰

För några decennier sedan bestod den entreprenadrättsliga litteraturen främst av Hugo Wikanders³¹, Bertil Bengtssons³² och Sten Källenius³³ verk. Källenius bok anses fortfarande ha ett högt anseende, antagligen eftersom han som kommitténs och arbetsutskottets sekreterare gjorde anteckningar som belyste motiven bakom bestämmelserna i AB, och som fortfarande används för att få vägledning om AB-avtalen.³⁴ På senare tid har även Stig Hedberg³⁵, Per Samuelsson³⁶ och Åke Rådberg³⁷ kommenterat bestämmelserna i AB 04, och Lars-Otto Liman³⁸ har skrivit om entreprenad- och konsulträtt. Utöver detta har vissa författare, som exempelvis, Jan Hellner³⁹, Richard Hager⁴⁰, Annina Persson⁴¹ och Christina Ramberg⁴² inkluderat avsnitt om entreprenadavtal i sina böcker.

1.6 Terminologi

Uppsatsen syftar till att utreda konsekvenserna då uppgifter saknas eller är oklara i förfrågningsunderlaget. Ingen distinktion görs mellan oklara uppgifter och uppgifter som saknas, då HD i Gotlandsdomen förklarat att dessa uppgifter ska likställas.⁴³ Att uppsatsen innehåller olika begrepp som exempelvis ”oklara”, ”avsaknad av” eller ”bristfälliga” uppgifter eller handlingar, syftar inte till att behandla olika situationer.

I de fall hänvisningar görs till bestämmelser utan närmare beteckning, avser dessa AB 04.

³⁰ Se Gorton, Per Samuelsson, *Entreprenadavtal. Särskilt om ändrade förhållanden* s. 696; Mellqvist s. 234 och Gorton, *AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten* s. 157.

³¹ Wikander, Hugo: *Bidrag till läran om arbetsbetingssaftalet enligt svensk rätt*. Uppsala 1913.

³² Bengtsson, Bertil: *Särskilda avtalstyper I*. 2 uppl. Stockholm 1976.

³³ Källenius, Sten: *Entreprenadjuridik*. Stockholm 1960.

³⁴ Se Källenius s. 10 f.; Samuelsson, *Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden* s. 32 och Nilsson s. 154.

³⁵ Hedberg, Stig: *Ansvar inom entreprenadjuridiken*. Stockholm 2011; Andersson, Eilert & Hedberg, Stig: *ÅTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06*. Stockholm 2012 och Hedberg, Stig: *Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09*. Stockholm 2012.

³⁶ Samuelsson, Per: *AB 04 – En kommentar*. Stockholm 2016 och Samuelsson, Per: *Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden*. Stockholm 2011.

³⁷ Rådberg, Åke: *Entreprenören och entreprenaden*. Stockholm 2011.

³⁸ Liman, Lars-Otto; Sahlin, Claes; Peterson, Martin & Kåvius, Niklas: *Entreprenad- och konsulträtt*. 9 uppl. Stockholm 2016.

³⁹ Hellner, Jan; Hager, Richard & Persson, Annina H.: *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. Första häftet. Särskilda avtal*. 7 uppl. Stockholm 2019.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ramberg, Christina: *Kontraktstyper*. 1:1 uppl. Stockholm 2005.

⁴³ Se NJA 2015 s. 3 p. 9.

1.7 Disposition

Uppsatsen inleds med en introduktion till entreprenadrätten samt entreprenadavtalet i kapitel 2. För att kunna förstå hur en bestämmelse i AB 04 bör tolkas krävs först och främst en förståelse för AB-avtalssystemet, samt kunskaper i olika entreprenadformer och vad som skiljer dem åt.

Kapitel 3 går vidare och ser på hur avtalstolkningen bör gå till. Kapitlet börjar med att beskriva tolkning av standardavtal i allmänhet. Efter detta läggs fokus på tolkning av entreprenadavtal, genom en redogörelse för tolkningshjälpregler i AB 04 samt för hur HD har tagit sig an tolkningsproblem i nyare rättsfall. Kapitel 4 undersöker bestämmelserna som är i fokus i denna uppsats, med andra ord de bestämmelser som reglerar omfattningen av kontraktsarbetena och ansvaret för uppgifter. I denna del inkluderas en omfattande redogörelse för Gotlandsdomen, samt ett avsnitt om åsikter i juridisk doktrin kring förhållandet mellan kap. 1 § 6 och 8.

I det efterföljande kapitel 5 behandlas ÄTA-arbeten. Här förklaras ÄTA-regleringen, med fokus på innebörden av likställda ÄTA-arbeten. Kapitlet innehåller även en diskussion om innebörden av oriktiga uppgifter. Uppsatsens sista kapitel, kapitel 6, innehåller analysen. Här analyseras Gotlandsdomen och HD:s tolkningsmetod används för att komma fram till vilket tolkningsalternativ som är att föredra, och kapitlet avslutas med sammanfattande slutsatser där frågeställningarna besvaras.

2 Entreprenadrätt och entreprenadavtal

2.1 Inledning

Entreprenadavtal särskiljer sig från andra avtalstyper på flera sätt. För att förstå ämnet krävs därför grundläggande förståelse för vad ett entreprenadavtal är och vilken vikt AB 04 har i sammanhanget. I detta kapitel presenteras entreprenadrätten och dess förhållande till annan lagstiftning, de entreprenadrättsliga standardavtalen samt entreprenadavtalets former.

2.2 Den rättsliga regleringen

Det finns ingen rättslig definition av termen *entreprenad*.⁴⁴ En entreprenad kan dock beskrivas som att den avser mark-, byggnads-, installations-, rivnings- eller anläggningsarbete där den ena parten (beställaren) ger den andra parten (entreprenören) i uppgift att uppföra en byggnad, ett byggkomplex eller att utföra arbete på byggnad på särskilda villkor.⁴⁵

Att entreprenadavtalet inte har en rättslig definition går hand i hand med att denna avtalstyp inte särskilt regleras i lag.⁴⁶ Reglerna om köp av fastighet i 4 kap. i jordabalken (1970:994) kan endast tillämpas på fastigheter som existerar vid ingåendet av avtalet. Entreprenadavtal omfattas inte heller av köplagen (1990:931)⁴⁷ förutom det fall då en entreprenör ska utföra annan anläggning än byggnad och bestå material därtill enligt 2 § köplagen.⁴⁸ Konsumenttjänstlagen omfattar endast konsumententreprenader.⁴⁹ Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, avtalslagen, tillämpas förvisso på entreprenadavtal, men reglerar endast hur avtalet kommer till stånd och när anbudet är bindande.⁵⁰ Plan- och bygglagen (2010:900) har naturligtvis också betydelse vid byggandet, men särskild reglering för kommersiella entreprenadavtal saknas.

⁴⁴ Se Samuelsson, Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden s. 13.

⁴⁵ Jfr Gorton, AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten s. 149 och Liman m.fl. s. 19.

⁴⁶ Se Samuelsson, Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden s. 64 och Bernitz s. 32.

⁴⁷ I fortsättningen ”köplagen”.

⁴⁸ Se 2 § 1 st. sista meningen köplagen.

⁴⁹ Se 1 § första stycket 1 p. konsumenttjänstlagen och Johansson s. 14.

⁵⁰ Se Liman m.fl. s. 21.

Kommersiella entreprenadavtal undantas från köplagens tillämpningsområde genom 2 § 1 st. sista meningen köplagen.⁵¹ Anledningen till detta undantag är bland annat att entreprenadavtal gäller varor i kombination med *tjänster*, vilket skiljer sig från köp av lös egendom.⁵² Dessutom förklaras i förarbetena att ”köplagens regler är på flera punkter, bland annat vad gäller hävning, mindre lämpade att reglera konfliktsituationer som kan uppkomma vid avtal av ifrågavarande slag”⁵³.

2.3 AB-avtalen

Att entreprenadförhållanden till stora delar inte regleras i lag kompenseras av Byggnads Kontraktskommittés (BKK) utgivna standardavtal. De allmänna bestämmelserna – eller AB-avtalen som de förkortas – används i de allra flesta fall vid upprättande av kommersiella entreprenadavtal.⁵⁴ Bestämmelserna, tillsammans med kortare kommentarstexter och begreppsbestämningar, påminner närmast om en lagtext.⁵⁵ Bestämmelserna förklaras genom välarbetade motiv, som har inflytande vid tolkningen.⁵⁶ Standardavtalen kompletteras även med AMA-systemet, som består av allmänna material- och arbetsbeskrivningar.⁵⁷

Bestämmelserna kan delas upp i två grupper – fasta bestämmelser och täckbestämmelser. *Fasta bestämmelser* är så pass grundläggande enligt BKK att de inte är lämpliga att ändra. Om avtalsparterna önskar att ändra dessa bestämmelser måste ändringarna vara mycket tydliga. *Täckbestämmelser* anses dock inte vara lika grundläggande, vilket skapar en större frihet för avtalsparterna att ändra dessa bestämmelser.⁵⁸ Huvuddelen av de bestämmelser som redogörs för i denna uppsats är fasta bestämmelser.

I förordet till AB 04 förklaras att avsikten med standardavtalet är att ”förse samhällsbyggnads parter med långsiktigt optimala allmänna bestämmelser [...] gynnsamma för samtliga berörda parter”. De förklarar att målet är att avtalsvillkoren utformas så att *riskfördelningen uppfattas som balanserad och rättvis*. Att båda parter intressen tillvaratas har att göra med att standardavtalen har utarbetats, efter långvariga förhandlingar, av

⁵¹ Jfr Nilsson s. 155.

⁵² Jfr Ramberg, Kontraktstyper s. 65; Rådberg, Risk enligt AB. HD skriver om AB och skriver om AB s. 667 och Rådberg, Byggyridik i praktiken s. 136.

⁵³ Prop. 1988:89:76 s. 63.

⁵⁴ Se Bernitz s. 32 och Ingvarson & Utterström, Tolkning av entreprenadavtal — det köprättsliga kontrollansvaret möter hindringsbestämmelserna i AB 04 s. 20.

⁵⁵ Se Bernitz s. 32.

⁵⁶ Se Arvidsson & Samuelsson, Entreprenadrättsliga felpåföljder s. 46.

⁵⁷ Se Höök s. 63.

⁵⁸ Jfr förordet till AB 04, kommentaren till kap. 1 § 3 och Degerfeldt & Åhl s. 20 f.

representanter för olika intresseorganisationer på både beställar- och entreprenörsidan.⁵⁹ Standardavtalen utgör därför så kallade *agreed documents*.⁶⁰

Eftersom kommersiella entreprenader undantagits från lagstiftning, har AB-avtalen fått en stark ställning.⁶¹ Enligt Rådberg är det just på grund av att dessa bestämmelser fungerat så pass bra som det inte har ansetts vara nödvändigt att ersätta dem med författning.⁶² AB-avtalen har inkorporerats i nästintill samtliga entreprenader som upphandlats genom anbuds konkurrens.⁶³ Trots att AB 04 används så flitigt i branschen, har den inte tillerkänts ställning som en samling allmänna rättsgrundsatser eller som handelsbruk som kan konkurrera med dispositiv rätt. Istället måste avtalet *införlivas* på något vis för att det ska vara gällande mellan avtalsparterna.⁶⁴

Som siffrorna antyder, finns flera äldre versioner av dessa standardavtal. AB 04 bygger till stora delar på de tidigare villkoren AB 92, som i sin tur bygger på äldre versioner.⁶⁵ På grund av att detaljer ändrats successivt har strukturen och systematiken blivit mindre tydlig med åren. Om avtalet idag hade utarbetats från allra början, hade det antagligen varit betydligt mer logiskt, även om BKK strävat efter att genomföra flera redaktionella ändringar och på så sätt förbättra avtalets uppbyggnad.⁶⁶ Otydligheter är emellertid även orsakade av det faktum att bestämmelserna utgör kompromisser mellan olika branschintressen.⁶⁷

2.4 Entreprenadformer och upphandlingsformer

Inom AB-avtalsfamiljen finns olika standardavtal för olika entreprenadformer. En *utförandeentreprenad* definieras i begreppsbestämningarna till AB 04 samt ABT 06 som en ”entreprenad eller

⁵⁹ Se Willborg s. 865 och Hellner, Hager & Persson s. 147.

⁶⁰ Jfr Andersson & Hedberg, ÄTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06 s. 13; Samuelsson, Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden s. 22 och Ramberg & Ramberg s. 170.

⁶¹ Se Willborg s. 865.

⁶² Se Rådberg, Entreprenören och entreprenaden s. 7. En liknande antydan finns i förarbetena till köplagen, se prop. 1988:89:76 s. 63.

⁶³ Se Samuelsson, Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden s. 23.

⁶⁴ Se NJA 1985 s. 397 och Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 40.

⁶⁵ Föregångare av AB 04 är exempelvis AB 65, AB 72 och AB 92, se Ingvarson & Utterström, Tolkning av entreprenadavtal — det köprättsliga kontrollansvaret möter hinderbestämmelserna i AB 04 s. 26.

⁶⁶ Jfr Hellner, Hager & Persson s. 147 och Håstad s. 25.

⁶⁷ Se Ingvarson & Utterström, Tolkning av entreprenadavtal — det köprättsliga kontrollansvaret möter hinderbestämmelserna i AB 04 s. 22.

del av entreprenad där beställaren svarar för projektering och entreprenören svarar för utförande”. En *totalentreprenad* definieras i ABT 06 istället som en ”entreprenad eller del av entreprenad där *entreprenören* [min kursivering] i förhållande till beställaren svarar för projektering och utförande”. AB 04 syftar till att reglera utförandeentreprenader, medan ABT 06 utformats för totalentreprenader.⁶⁸ Entreprenadens karaktär som utförandeentreprenad eller totalentreprenad avgörs dock inte av valet av standardavtal, eller av entreprenadens rubricering i parternas avtal, utan av de faktiska omständigheterna.⁶⁹

Den stora skillnaden mellan en utförandeentreprenad och en totalentreprenad är att entreprenören i en utförandeentreprenad endast ansvarar för att *utföra* de arbeten som beskrivs i handlingarna som beställaren tillhandahållit.⁷⁰ Entreprenören ansvarar inte för att funktionen uppnås och måste endast utföra arbete enligt erhållna ritningar, beskrivningar och handlingar. Om det är fråga om en totalentreprenad har entreprenören utöver ett utförandeansvar ett *funktionsansvar*, vilket innebär att entreprenören ansvarar för att den avtalade funktionen uppnås.⁷¹ Detta funktionsansvar är en naturlig följd av att entreprenören vid en totalentreprenad ansvarar för både utförandet och projekteringen.⁷² I praktiken förekommer väldigt många kombinationer av dessa entreprenadformer.⁷³ Denna uppsats utgår ifrån en ren utförandeentreprenad vid tolkningen av AB 04.

Utöver detta förekommer olika *upphandlingsformer*. En av dessa former är en *delad entreprenad*, där beställaren står i direkt avtalsförhållande med alla entreprenörer, leverantörer och projektören, och ansvarar för samordningen av deras arbeten. Denna form är vanligare i mindre komplicerade entreprenader. Det kan även vara fråga om en *generalentreprenad*, vilket innebär att en entreprenör ansvarar för hela utförandet av entreprenaden och dess samordning, samt intar en ställning som beställare gentemot underentreprenörer.⁷⁴

⁶⁸ Se Andersson & Hedberg s. 17 f.

⁶⁹ Se NJA 2009 s. 388.

⁷⁰ Se Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 21. Detta framgår av kap. 1 § 1 i AB 04.

⁷¹ Se definitionen av ”funktionsansvar” under begreppsbestämningarna i ABT 06.

⁷² Se Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 21 f.

⁷³ Se Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 20 och Rådberg, Byggjuridik i praktiken s. 139.

⁷⁴ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 27; Ramberg, Kontraktstyper s. 65 och Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 26.

2.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis saknas det författning som reglerar kommersiella entreprenadavtal, vilket möjligtvis är en följd av att branschorganisationer har utvecklat standardavtal, de så kallade AB-avtalen. Dessa standardavtal syftar till att tillvarata intressen på både beställar- och entreprenörsidan, och att skapa en rättvis riskfördelning mellan parterna. Beroende på vilken entreprenadform det är fråga om används olika standardavtal.

3 Tolkning av entreprenadavtal

3.1 Inledning

I vissa fall är avtalsparterna inte överens om innebörden av ett avtal. I sådana fall måste *avtalsstolkning* ske, vilket har till syfte att fastställa de rättsverkningar som följer av ett avtal. Avsaknaden av lagregler kring hur avtalsstolkning bör gå till har fått till följd att det genom rättspraxis och doktrin skapats ett antal allmänna avtalsrättsliga tolkningsprinciper.⁷⁵

De regler och principer som gäller vid tolkning av avtal är i princip likadana som de som tillämpas för standardavtal. Däremot kan vissa aspekter få större vikt vid tolkningen av standardavtal.⁷⁶ Gällande entreprenadavtalet har denna länge ansetts ha en särställning i svensk rätt, vilket har medfört att det har tolkats på sätt som skiljer sig från övriga standardavtal. Genom senare rättsfall har däremot tolkningen av entreprenadavtal närmats sig tolkningen av standardavtal i övrigt.⁷⁷ I detta kapitel beskrivs inledningsvis hur standardavtal i allmänhet tolkas. Efter detta följer en framställning av HD:s tolkningsmetod i senare entreprenadmål.

3.2 Tolkning av standardavtal i allmänhet

Vid tolkning av avtal i allmänhet beaktas först och främst den *gemensamma partsavsikten*, med andra ord vad parterna gemensamt åsyftat vid tidpunkten för avtalsslutet. Denna metod kallas för *subjektiv tolkning*. Den gemensamma partsavsikten kan emellertid sällan användas som tolkningsmedel för standardavtal, då dessa avtal normalt inte är föremål för diskussion mellan parterna vid avtalsingåendet. Det föreligger då ingen gemensam uppfattning mellan parterna beträffande hur standardavtalet bör förstås.⁷⁸

Om den gemensamma partsavsikten inte ger vägledning, får man istället göra en *objektiv tolkning* som innebär att man ser på hur en utomstående förnuftig person hade uppfattat den gemensamma partsavsikten.⁷⁹ Man tar då utgångspunkt i textens normala språkliga betydelse, en *språkinriktad* eller *semantisk tolkning*, vilket sker genom en *tydning* av avtalet. Uttryck som

⁷⁵ Se Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 25.

⁷⁶ Se Lehrberg, Avtalsstolkning s. 93.

⁷⁷ Se Bernitz s. 105; Nilsson s. 154 och Ingvarson & Utterström, Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum s. 258 f.

⁷⁸ Jfr Bernitz s. 89 och 99.

⁷⁹ Jfr Bernitz s. 92, som hänvisar till art. 8(3) CISG.

återkommer på flera ställen i avtalet förutsätts ha samma betydelse genom hela avtalet.⁸⁰

Vid tolkningen av en avtalsklausul måste man se på den i sammanhang med andra villkor i avtalet och mot bakgrund av avtalet som helhet. Man utgår då ifrån att avtalet är en sammanhängande enhet och att man vid tolkning av en viss avtalsbestämmelse kan söka ledning i övriga bestämmelser i avtalet.⁸¹ Detta kallas för en systeminriktad eller en *systematisk tolkning*.⁸² Att hämta vägledning från systematiken och logiken i formulärets utformning, samt från en bestämmelses placering i avtalet, anses vara särskilt värdefullt då det är fråga om mer omfattande standardavtal, som exempelvis AB-avtalen.⁸³

Ett rättsfall som illustrerar en systematisk tolkning är NJA 1985 s. 397. I detta fall ansågs bestämmelserna i AB 65 i kapitlet om *besiktning* inte syfta till att behandla entreprenörens ansvar för brist och fel. I samma rättsfall förklarades att kap. 1 § 9 (nuvarande kap. 1 § 6) fanns i kapitlet som reglerade omfattningen av kontraktsarbetena, rangordningen mellan kontraktshandlingarna och ansvaret för lämnade uppgifter, och därför endast syftade till att klargöra vardera partens strikta ansvar för riktigheten av uppgifter. På grund av detta kunde ansvar för fel och brist inte heller aktualiseras genom denna bestämmelse, utan fick sökas i andra kapitel av AB 65.

Dessutom kan en *ändamålsinriktad analys* göras genom att se på syftet med avtalet.⁸⁴ Det tolkningsalternativ som bäst tillgodoser parternas syfte med avtalet, bestämmelserna eller klausulen bör väljas.⁸⁵ I exempelvis NJA 1992 s. 439, som handlade om uppsägningstiden av ett avtal mellan Åhléns och Sko-City, fick ändamålet med avtalet företräde framför dispositiv rätt. Vid en ändamålsinriktad bedömning kan man bland annat ta hjälp av ingressen, som ofta förklarar ändamålet och syftet med avtalet.⁸⁶

Vid en objektiv tolkning beaktas sist *allmänna förnuftsöverbäganden*.⁸⁷ Om underlag för en gemensam partsavsikt saknas, och en tolkning med hjälp av bland annat lydelsen och syftet med avtalet leder till flera resultat, beaktas vad som är den rimligaste lösningen i den aktuella situationen.⁸⁸

⁸⁰ Ibid. s. 93.

⁸¹ Se NJA 2007 s. 35; NJA 1992 s. 403 och Bernitz s. 94.

⁸² Se Lehrberg, Avtalsstolkning s. 121 f. och Ramberg & Ramberg s. 191.

⁸³ Jfr Lehrberg, Avtalsstolkning s. 132 och Bernitz s. 94 ff.

⁸⁴ Se Ramberg & Ramberg s. 188 och NJA 2018 s. 834 p. 10.

⁸⁵ Se Lehrberg, Avtalsstolkning s. 156.

⁸⁶ Se NJA 1993 s. 436; Ramberg & Ramberg s. 189 och Lehrberg, Avtalsstolkning s. 146.

⁸⁷ Se Bernitz. s. 95.

⁸⁸ Se Lehrberg, Avtalsstolkning s. 208.

Förnuftsöverväganden kan omfatta en bedömning av billighet och praktisk rimlighet, för att säkerställa att avtalet effektivt fungerar och ger ett förnuftigt och praktiskt användbart resultat.⁸⁹ Att sträva efter *ekvivalens mellan parternas rättigheter och skyldigheter* är ett exempel på ett praktiskt rimligt resultat.⁹⁰ Detta har i exempelvis NJA 2005 s. 142 lett till att en leasegivare, som hade rätt att ensidigt avgöra om en ändring av leasingavgiften var befogad, var skyldig att tillämpa klausulen på ett lojalt och konsekvent sätt.

Om en objektiv tolkning inte skapar ett entydigt resultat, företas i sista hand en friare tolkning mot bakgrund av dispositiv rätt. Denna friare tolkningsmetod kan ha två olika syften: antingen syftar den till att agera som hjälpmedel vid tolkning av en oklar bestämmelse, eller så är målet att metoden används för att fylla ut luckor i avtalet (utfyllning). Vid denna bedömning brukar HD med utgångspunkt i det aktuella avtalsvillkoret låta alla relevanta avtalsmoment beaktas för att hitta en rimlig och förnuftig tolkning som beaktar vad som kan anses vara underförstått, praxis och läget enligt dispositiv rätt.⁹¹

I vissa fall kan vissa hjälpregler, som exempelvis oklarhetsregeln eller minimiregeln tillämpas.⁹² *Oklarhetsregeln* innebär att tolkningen av en oklar avtalsbestämmelse görs till nackdel för den part som formulerat den.⁹³ Den kan tillämpas på alla skriftliga avtal, men har främst betydelse i förhållande till ensidigt upprättade standardavtal, vilket enligt Samuelsson innebär att den borde ha begränsad betydelse vid tolkning av det framförhandlade standardavtalet AB 04.⁹⁴ Den används endast i begränsad omfattning av svenska domstolar, och används i undantagsfall som en sista utväg då vägledning inte kan hämtas från andra tolkningsregler.⁹⁵ *Minimiregeln* innebär att vid oklarheter i avtalet bör tolkningen som leder till det minst betungande resultatet för den förpliktade väljas.⁹⁶ Regeln har omtvistad betydelse, och är frekvent olämplig i standardavtal då den ofta gynnar ena avtalsparten, vilket i entreprenadsammanhang är entreprenören.⁹⁷ Likt oklarhetsregeln tillämpas minimiregeln endast i sista hand.⁹⁸

⁸⁹ Jfr Bernitz s. 95 och Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 202.

⁹⁰ Se Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 202 och Bernitz s. 95.

⁹¹ Se Bernitz s. 96 f.

⁹² Se Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 40.

⁹³ Jfr Adlercreutz & Gorton s. 111; Ramberg & Ramberg s. 204 och Bernitz s. 105.

⁹⁴ Jfr Bernitz s. 106; Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 79 och Adlercreutz & Gorton s. 111.

⁹⁵ Jfr Bernitz s. 106; Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 93 och Ramberg & Ramberg s. 205. Detta framgår dessutom av NJA 2010 s. 416 p. 6.

⁹⁶ Se Ramberg & Ramberg s. 187.

⁹⁷ Se Bernitz s. 111 f. och Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 81.

⁹⁸ Se Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 40.

3.3 Tolkning av entreprenadavtal

3.3.1 Hjälpregler i AB 04 för avtalstolkning

Innan HD:s tolkningsmetod i entreprenadmål beskrivs, presenteras AB 04:s uttryckliga tolkningsregler. Kap. 1 § 3 utgör en *rangordningsregel* som avgör vilken uppgift som får företräde vid fall av motstridiga uppgifter. Om de motstridiga uppgifterna däremot framgår av en och samma handling eller en och samma grupp av handlingar, gäller enligt kap. 1 § 4 den uppgift eller föreskrift som medför *lägsta kostnad* för entreprenören, om inte omständigheterna uppenbarligen föranleder annat. Regleringen i kap. 1 § 4 motiveras enligt bland annat Liman av att det är beställaren som ansvarar för den oklara eller motstridiga formuleringen.⁹⁹ Dessutom utgår bestämmelserna från konkurrensens princip, vilket innebär att entreprenören som lämnat det lägsta anbudet oftast vinner upphandlingen.¹⁰⁰

Motstridiga uppgifter får enligt Samuelsson inte jämföras med oklara uppgifter, då detta går emot bestämmelsens ordalydelse samt dess syfte som komplement till rangordningsregeln. Den enda situationen i vilken lägsta kostnads princip kan aktualiseras i förhållande till oklarheter i förfrågningsunderlaget, är då oklarheterna ger utrymme för flera olika fackmässiga bedömningar, vilket egentligen går utöver ordalydelsen i kap. 1 § 4.¹⁰¹

En annan relevant paragraf vid tolkningen av entreprenadavtal är kap. 1 § 2, den så kallade *kompletteringsregeln*.¹⁰² Denna innebär att man vid läsning av en föreskrift ska ta hänsyn till övriga handlingar.¹⁰³ Påföljden blir att det räcker att ett arbete anges på ett ställe i kontraktshandlingarna för att det ska omfattas av entreprenörens åtagande.¹⁰⁴

3.3.2 HD:s tolkningsmetod

För inte så länge sedan prövades huvuddelen av entreprenadvister i skiljedomstol, där endast en begränsad krets av specialiserade entreprenadjurister var inblandade.¹⁰⁵ Dessa jurister lade fokus på att fastställa BKK:s avsikt, vilket medförde att motiv samt utlåtanden från BKK

⁹⁹ Se Liman m.fl. s. 90.

¹⁰⁰ Se Rådberg, Entreprenören och entreprenaden s. 21 f. och Liman m.fl. s. 90.

¹⁰¹ Jfr Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 78 f. och NJA 2015 s. 3 p. 13.

¹⁰² Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 59.

¹⁰³ Se Liman m.fl. s. 88.

¹⁰⁴ Se kommentaren till kap. 1 § 2.

¹⁰⁵ Se Mellqvist s. 234 och Willborg s. 865.

fick avgörande betydelse. Den tolkningsmetod som denna grupp utvecklade kallas idag av vissa för den ”traditionella tolkningsmetoden”.¹⁰⁶

I ”Den uteblivna besiktningen” NJA 2015 s. 862, klargjorde HD dock på ett tydligt sätt sin tolkningsmetod i förhållande till AB 04 och standardavtal i övrigt. HD prövade i tur och ordning:

1. Förekomsten av en gemensam partsavsikt.
2. Förekomsten av klargörande omständigheter vid sidan av avtalstexten.
3. Det aktuella villkorets ordalydelse.
4. Standardavtalets systematik och förhållandet till avtalets övriga villkor.
5. Avtalstypens speciella drag.
6. Dispositiv rätt (bakgrundsretten).
7. En övergripande rimlighetsbedömning.¹⁰⁷

Målet handlade om vilken preskriptionstid som skulle tillämpas om en slutbesiktning aldrig ägt rum, i och med att det dåvarande standardavtalet ABT 94:s kortare preskriptionstid började löpa vid slutbesiktningen. Vid den övergripande rimlighetsbedömningen såg domstolen på om den aktuella regelns ändamål kunde föranleda att den skulle tolkas på ett sätt som inte hade stöd i dess ordalydelse. Det var då av betydelse vilken typ av regel det rörde sig om, i detta fall en preskriptionsregel.¹⁰⁸ Även om ändamålsskäl i form av preskriptionsregelns funktion talade för att regeln skulle tillämpas även om en slutbesiktning inte skett, ansågs en utfyllande tolkning sträcka sig för långt då preskriptionsregler på grund av sin ”drastiska rättighetsavskärande verkan” ska tolkas restriktivt.¹⁰⁹

Utöver detta bör poängteras att även om HD börjar med att konstatera denna till synes tydliga metod, är det inte möjligt att helt inordna tolkning av avtal i ett hierarkiskt system.¹¹⁰ Vid tolkning av avtal ser domstolar på alla tillgängliga relevanta tolkningsdata mot bakgrund av helhetsbilden.¹¹¹ Många rättsvetare har därför framhållit att avtalstolkning går till på olika sätt i varje enskilt fall.¹¹²

¹⁰⁶ Se Willborg s. 865 och Ingvarson & Utterström, Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum s. 259.

¹⁰⁷ Se NJA 2015 s. 862 p. 12 och Bernitz s. 119, som sammanställt metoden i punktform på detta sätt. Samma metod har tillämpats i NJA 2012 s. 597; NJA 2013 s. 271 och NJA 2014 s. 960.

¹⁰⁸ Se NJA 2015 s. 862 p. 18.

¹⁰⁹ Ibid. p. 22–24.

¹¹⁰ Jfr Ramberg & Ramberg s. 178 f. och Lehrberg, Avtalstolkning s. 39.

¹¹¹ Se NJA 2018 s. 834 p. 11; Bernitz s. 89 och Ramberg & Ramberg s. 179.

¹¹² Jfr Ramberg & Ramberg s. 178 f.; Vahlén s. 249 och Taxell s. 75.

3.3.3 BKK:s avsikter och åsikter

Genom sina domar har HD klargjort att AB-avtalen ska tolkas på samma sätt som övriga standardavtal.¹¹³ Frågan blir då vilken vikt motiven till AB-avtalen ska anses ha i dagsläget. Förarbeten till standardavtal har som huvudregel inte betydelse för avtalstolkningen, om inte de utgör gemensamt upprättade standardavtal av kvalificerad natur, där det kan finnas särskilda kommentarer.¹¹⁴ Som exempel på ett standardavtal vars förarbeten kan användas för tolkning nämner Bernitz AB 04 och dess föregångare.¹¹⁵ Hellner menar också att förarbeten till standardavtal kan användas för tolkningen för att avgöra ett standardavtals särart.¹¹⁶

Willborg anser att HD kan beakta branschpraxis och BKK:s avsikter vid den övergripande rimlighetsbedömningen.¹¹⁷ Som stöd för sin bedömning hänvisar Willborg till att yttranden från BKK förekommit i exempelvis NJA 2007 s. 35, NJA 2014 s. 960, och Gotlandsdomen. Han förklarar att det inte bör vara problematiskt att beakta BKK:s avsikt, då resultatet utformats av såväl beställare som entreprenörer.¹¹⁸

Vilket tolkningsvärde har kommentarstexterna i anslutning till vissa av bestämmelserna? I förordet till AB 04 förklaras att kommentarerna ska vara vägledande vid tolkningen och tillämpningen av bestämmelserna. Denna ingress anses inte utgöra en del av avtalet, men kan ha betydelse vid tolkningen av avtalet genom att ange dess utgångspunkter.¹¹⁹ Det är oklart vilket tolkningsvärde dessa kommentarer har, vilket är anledningen till att endast begränsad uppmärksamhet har fästs vid dessa i den fortsatta framställningen.

3.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis har tolkningen av entreprenadavtal, i de fall hjälpreglerna AB 04 inte erbjudit vägledning, gått ifrån att se på BKK:s avsikter till en tolkningsmetod som liknar den metod som tillämpas vid tolkning av standardavtal i allmänhet. Detta innebär att domstolen i första hand gör en subjektiv tolkning för att förstå vad parterna åsyftat i det enskilda fallet, och i andra hand gör en objektiv tolkning genom att se på ordalydelsen,

¹¹³ Se Bernitz s. 119 och Wallin & Pärssinen s. 818.

¹¹⁴ Detta har visats av nyare rättspraxis, som exempelvis NJA 2018 s. 301 p. 11. Fallet gällde kommentaren till NSAB (Nordiskt Speditörförbunds Allmänna Bestämmelser).

¹¹⁵ Se Bernitz s. 99.

¹¹⁶ Se Hellner s. 204.

¹¹⁷ Se Willborg s. 874 f.

¹¹⁸ Se Willborg s. 876.

¹¹⁹ Se NJA 1993 s. 436; Bernitz s. 91 och Ramberg & Ramberg s. 189.

systematiken och avtalets syfte. Dispositiv rätt och allmänna rättsgrundsatser kan användas både vid tolkning och vid utfyllning av avtal. Det viktiga är att det sist görs en övergripande rimlighetsbedömning, vilket kan innebära beaktande av BKK:s avsikter och åsikter.

4 Kontraktarbetenas omfattning och förutsättningar vid anbudsgivningen

4.1 Inledning

Vid anbudsgivningen för en entreprenad konkurrerar potentiella entreprenörer med varandra. Beräkningen av anbudena förutsätter att entreprenörerna har tillräckligt mycket material för att kunna beräkna omfattningen och på så sätt kostnaderna av arbetet. Vilka uppgifter är då beställaren skyldig att tillhandahålla entreprenören, och vad inryms i entreprenörens åtagande om denne sedan stöter på ett oförutsett förhållande? Detta kapitel undersöker de bestämmelser i AB 04 som reglerar dessa frågor. Kapitlet innehåller dessutom ett avsnitt om doktrins syn på förhållandet mellan kap. 1 § 6 och 8, samt en sammanfattning av den betydelsefulla Gotlandsdomen.

4.2 Utgångspunkter i första kapitlet i AB 04

För en fördjupning i bestämmelser som rör ansvaret för uppgifter och oförutsedda omständigheter krävs en förståelse för de huvudströmningar som genomsyrar AB 04. BKK har i ett utlåtande förklarat att de allmänna bestämmelserna bygger på vissa grundteser, varav BKK framhävde följande:

Alla anbudsgivare skall kunna förstå förfrågningarna på lika sätt.
Entreprenadåtagandet skall vara kalkylerbart och med andra ord inte innehålla gissningsmoment.
Vardera parten skall ansvara för egna åtgärder.
Villkoren skall erbjuda en rimlig riskfördelning.
Villkoren skall inte vara utvecklingshämmande.
Villkoren skall skapa förutsättningar för jämförbarhet mellan anbud.¹²⁰

Kapitel 1 i AB 04 handlar om åtagandets omfattning, med andra ord vad som ska ingå i entreprenörens uppdrag. För att entreprenören ska kunna lämna ett anbud måste denne även kunna kalkylera kostnaderna för de kommande arbetena. Detta är även viktigt för beställaren, som vill vara säker på att

¹²⁰ BKKs utlåtande om byggsektorns standardvillkor s. 1.

anbudena gäller samma åtagande och därför är jämförbara.¹²¹ Sist måste reglerna vara tillräckligt enkla för att anbudslämnare kan använda dem. På grund av detta anser Rådberg att *kalkylerbarhet, jämförbarhet* och *enkelhet* är utgångspunkter för bestämmelserna. Däremot medger han att sista målet inte alltid uppnås, särskilt med tanke på att många tvister handlar om åtagandets omfattning.¹²² Entreprenören måste även vara beredd på att kalkyler innefattar visst risktagande, vilket innebär att entreprenören fortfarande måste beakta kända eller uppskattade sannolikheter.¹²³

4.3 Kap. 1 § 1 – Omfattningen av arbetet

Portalparagrafen i första kapitlet, kap. 1 § 1, lyder:

Omfattningen av kontraktarbetena bestäms av kontraktshandlingarna.

Kontraktarbetena omfattar även sådana detaljarbeten som, utan att vara särskilt angivna i kontraktshandlingarna, uppenbarligen är avsedda att utföras utan tillägg till kontraktssumman.

Paragrafen behandlar vad som omfattas av kontraktarbetena. Det är viktigt att förstå att det föreligger en distinktion mellan kontraktarbete, kontraktshandlingar och entreprenad, entreprenadhandlingar, etc. Begreppen med förledet ”kontrakt-” syftar till de arbeten som ursprungligen gällt mellan parterna, medan begreppen med förledet ”entreprenad-” istället syftar på vad som i slutändan gäller mellan parterna (med anledning av tidsförlängning, ÄTA-arbete och förseningar).¹²⁴ Definitionen av ”entreprenad” är just ”kontraktarbeten jämte förekommande ÄTA-arbeten”.¹²⁵

Kontraktshandlingarna bestämmer alltså omfattningen av kontraktarbetena, vilket inbegriper arbetsprestation, material och varor.¹²⁶ Konsekvensen blir att det som inte redovisats i kontraktshandlingarna inte heller omfattas av entreprenörens åtagande, inte heller när arbeten uppenbarligen krävs för att åstadkomma en normenlig och fungerande byggnad eller anläggning.¹²⁷ Att denna regel är så pass entreprenörvänlig beror på många anledningar. För det *första* har beställaren generellt tillgång till experter på byggande, som exempelvis arkitekter och konstruktörer. För det *andra* har beställaren och experterna ofta haft lång tid på sig att ta fram förfrågningsunderlaget,

¹²¹ Jfr Ramberg, Kontraktstyper s. 64; Rådberg, Entreprenören och entreprenaden s. 12 och Samuelsson, Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden s. 154.

¹²² Se Rådberg, Entreprenören och entreprenaden s. 12.

¹²³ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 51.

¹²⁴ Se Liman m.fl. s. 21.

¹²⁵ Se begreppsbestämningarna i AB 04.

¹²⁶ Se definitionen av ”arbete” i begreppsbestämningarna i AB 04.

¹²⁷ Se Liman m.fl. s. 86 och Nilsson s. 177.

samtidigt som entreprenören får en förhållandevis kort tid på sig att ta fram sitt anbud. För det *tredje* saknar anbudsgivaren överblick över helheten om det är fråga om en delad entreprenad, vilket innebär att den enskilde entreprenören inte vet om en lucka i arbetena beror på ett misstag eller på att en annan entreprenör ska utföra arbetet. *Sist* inriktas konkurrensen nästan helt och hållet på priset, eftersom objektet är unikt och identiskt för alla anbudsgivare.¹²⁸ Sammantaget ger därför paragrafen uttryck för strävan att avtalet ska åstadkomma en ekonomiskt optimal riskfördelning mellan parterna.¹²⁹

Även om det första stycket får långtgående konsekvenser för beställaren, förmildras detta av andra regler i AB 04. Beställaren har exempelvis en stor möjlighet att beställa ändrings- och tilläggsarbeten. Entreprenören är dessutom enligt täckbestämmelsen kap. 1 § 9 skyldig att på egen bekostnad anskaffa allt som behövs för entreprenadens utförande. Detta innebär att kontraktshandlingarna endast gäller beskrivningen av objektet och inte entreprenörens hjälpmedel.¹³⁰ *Sist* undantar bestämmelsens andra stycke detaljarbeten från huvudregeln i första stycket. Tanken är att det är omöjligt att uttömmande ange samtliga detaljarbeten i kontraktshandlingarna.¹³¹ Det ska vara fråga om arbeten av kompletterande natur, som inte rubbar den ekonomiska grunden i avtalet.¹³²

4.4 Kap. 1 § 6 – Ansvar för uppgifter

4.4.1 Ansvar för uppgifters riktighet

Kap. 1 § 6 handlar särskilt om ansvaret för tillhandahållna uppgifter. I bestämmelsens första stycke stadgas:

För riktigheten av uppgifter, undersökningsmaterial och tekniska lösningar ansvarar den part som tillhandahållit dem. Detsamma gäller utsättning som en part tillhandahållit.

Genom denna regel ställs ett krav på den part som tillhandahåller en uppgift, undersökningsmaterial, konstruktion, handling, utsättning m.m. att bära ansvaret för uppgiftens *riktighet*.¹³³ Genom NJA 2009 s. 388 klargjordes att en part även kan ansvara för en konstruktions *lämplighet*. Detta även om det är entreprenören som tillhandahåller konstruktionen och denne endast har ett

¹²⁸ Se Liman m.fl. s. 86 f.

¹²⁹ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 54.

¹³⁰ Se Liman m.fl. s. 87.

¹³¹ Se Motiv AB 72 s. 45.

¹³² Se Källenius s. 24 f.

¹³³ Se Hedberg, Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09 s. 31 f.

utförandeansvar. Bestämmelsen gäller före, under och efter entreprenadtiden, och omfattar både kontraksarbeten och ÄTA-arbeten.¹³⁴ Ofta aktualiseras bestämmelsen då beställaren vid anbudsstadiet tillhandahållit en geoteknisk undersökning.¹³⁵

Det finns olika åsikter i doktrin kring huruvida stycket skapar en skyldighet att lämna uppgifter, eller endast tar sikte på uppgifter som faktiskt har lämnats. Enligt Andersson och Hedberg tar stycket endast sikte på uttryckligen lämnade uppgifter, och innehåller ingen skyldighet att lämna uppgifter, vilket istället regleras i bestämmelsens tredje stycke.¹³⁶ Rådberg anser emellertid att riktigheten av en uppgift ställer vissa krav på dess omfattning.¹³⁷

Gällande definitionen av *uppgifter* skiljer paragrafen, enligt Samuelsson, inte på preciserade uppgifter som ingår i en viljeförklaring (exempelvis en tillförsäkran, garanti) och sådana uppgifter som bara lämnas upplysningsvis (exempelvis enuntiationer). Vid enuntiationer måste dock viss försiktighet iakttas, då det måste undersökas vilken vikt informationen har i det enskilda fallet. Generellt kan dock konstateras att begreppet inte avgränsas till skriftliga uppgifter.¹³⁸

Vad som menas med *undersökningsmaterial* är mindre tydligt. Enligt Samuelsson väcker detta frågor kring hur magra och ofullständiga undersökningsmaterial påverkar beställarens ansvar, om allt som omfattas av materialet i och för sig är korrekt.¹³⁹ Denna lucka uppstår av att undersökningsmaterial inte behandlas i vare sig kap. 1 § 6 tredje stycket eller kap. 1 § 8, som gäller om det saknas *uppgifter*. Rådberg noterar också denna oklarhet, särskilt med tanke på att undersökningsmaterial torde rymmas inom begreppen uppgift och teknisk lösning. Han menar dock att förekomsten av detta begrepp antagligen är en konsekvens av det kontinuerliga revideringsarbetet av de allmänna bestämmelserna, vilket leder till vissa motstridigheter.¹⁴⁰ Begreppet *tekniska lösningar* finns å andra sidan definierat i begreppsbestämningarna, där det förklaras att det kan vara fråga om material, vara, konstruktion eller utförande som angetts på ritning, i beskrivning eller på annat sätt.¹⁴¹

¹³⁴ Se Motiv AB 65 s. 45 och Motiv AB 72 s. 63.

¹³⁵ Se Liman m.fl. s. 91.

¹³⁶ Se Andersson & Hedberg s. 41.

¹³⁷ Se Rådberg, Entreprenören och entreprenaden s. 40. Detta diskuteras mer i avsnitt 5.5.2.

¹³⁸ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 84 f.

¹³⁹ Ibid. s. 85.

¹⁴⁰ Se Rådberg, Entreprenören och entreprenaden s. 23.

¹⁴¹ Begreppet ”utsättning” definieras också i begreppsbestämningarna i AB 04 som en ”överföring av givna mätdata från karta, ritning e.d. till en punkt i terrängen, på byggnadskonstruktion e.d. och därefter markering av punkten”.

Bestämmelsen skapar ett *strikt ansvar* för uppgiftslämnaren, vilket innebär att beställaren blir skadeståndsskyldig oberoende av om denne varit vårdlös eller inte.¹⁴² Tanken bakom detta strikta ansvar är att beställaren annars drabbas av dubbla kostnader. Beställaren skulle dels behöva ta fram den anvisning eller uppgift som överlämnas till entreprenören, dels bli ersättningsskyldig för den tid entreprenören måste lägga på att granska anvisningen eller uppgiften.¹⁴³ I Motiv AB 72 stadgas att det inte bör ”råda några delade meningar om att förfrågningsunderlaget bör göras så fullständigt och entydigt, att anbudsgivarens arbete underlättas, bl a genom att han besparas onödiga och tidsödande undersökningar och resor”¹⁴⁴. Det är förmodligen på grund av detta som AB 04 innehåller flera bestämmelser, som exempelvis kap. 1 § 7 och kap. 2 § 1, som innehåller skrivningar att de inte påverkar ansvaret enligt kap. 1 § 6.

Ansvaret gäller även när entreprenören *inser* att en konstruktion är olämplig eller att en erhållen uppgift är oriktig. Detta motiveras av målet att alla entreprenörer ska göra samma antaganden vid sin anbudsberäkning, vilket är en förutsättning för jämförbara anbud.¹⁴⁵ Däremot har mottagaren av en oriktig uppgift en allmän plikt att begränsa dess negativa verkningar.¹⁴⁶ Detta eftersom det finns en grundläggande obligationsrättslig princip att borgenären har en skyldighet att i gäldenärens intresse begränsa skadan.¹⁴⁷

Ansvaret i första stycket förstärks ytterligare av att ett blankt godkännande inte befriar beställaren från ansvar, vilket framgår av paragrafens andra stycke. Detta försvårar möjligheten att övervältra uppgifts- eller funktionsansvaret på motparten.¹⁴⁸ Regeln har bland annat uppkommit för att hindra beställaren från att hävda att entreprenören konkludent accepterat riktigheten av alla uppgifter då denne lämnar anbud.¹⁴⁹

¹⁴² Jfr Liman m.fl. s. 178; Rådberg, *Entreprenören och entreprenaden* s. 22 och Motiv AB 65 s. 45.

¹⁴³ Se NJA 2013 s. 1174 p. 16–17.

¹⁴⁴ Motiv AB 72 s. 69.

¹⁴⁵ Se Nilsson s. 177.

¹⁴⁶ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 86.

¹⁴⁷ Se Rodhe s. 255.

¹⁴⁸ Se Liman m.fl. s. 93.

¹⁴⁹ Se Andersson & Hedberg s. 43.

4.4.2 Beställarens förutsatta fackmässiga undersökning

4.4.2.1 Förfrågningsunderlaget

När en beställare önskar hitta en entreprenör för att utföra arbete upprättas ofta ett förfrågningsunderlag. I begreppsbestämningarna förklaras detta avse det underlag som beställaren tillhandahåller för utarbetande av anbud. Förfrågningsunderlaget innehåller ofta en teknisk del och en administrativ del. Den tekniska delen kan innehålla mängdförteckningar, hänvisningar till mät- och ersättningsregler, tekniska beskrivningar, geotekniska rapporter och riskanalyser.¹⁵⁰ Förutom mängduppgifter kan mängdförteckningen innehålla beskrivningar av utförande, funktion och kvalitet.¹⁵¹

För att säkerställa kalkylerbarhet och jämförbarhet är det av stor vikt att förfrågningsunderlaget innehåller uppgifter om omfattningen av kontraktarbetena samt omständigheterna vid utförandet. I ett utlåtande av BKK som gjordes för AB 92, anfördes följande:

När förfrågningsunderlag upprättas, vet exempelvis beställaren, att han beträffande vissa ofta betydelsefulla och kostnadskrävande förutsättningar för entreprenaden genom egna undersökningar måste åstadkomma klarlägganden eller erbjuda särskild form för ersättning till entreprenören. Likaså vet beställaren att han måste åstadkomma full-ständig och samordnad information om vad entreprenaduppdraget skall omfatta. I anbudsskedet vet vidare anbudsgivarna - och därmed den blivande entreprenören - tack vare regelsystemet förutsättningarna för det uppdrag som de är beredda att prissätta.

Ingen lär ifrågasätta att rådande system är rationellt och kostnadsbesparande i jämförelse med andra system, där ansvars- och riskfördelning varierar från fall till fall.¹⁵²

Nilsson menar att denna strävan efter jämförbarhet leder till en tillämpning av minimi- och oklarhetsregeln. Han skriver:

Entreprenörens anbud kan sägas vara baserat på en tillämpning av de så kallade minimi- och oklarhetsreglerna. Förfrågningsunderlaget upprättas ensidigt av beställaren, och särskilt i offentlig upphandling är entreprenörens möjligheter att reservera sig i anbudet ofta begränsade. Det åligger därmed beställaren att vara tydlig när beställaren definierar objektet. Entreprenörens åtagande går, i överensstämmelse med minimiregeln eller culparegeln vid avtalstolkning, inte längre än vad beställaren har föreskrivit och eventuella

¹⁵⁰ Jfr Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 88 och Liman m.fl. s. 23.

¹⁵¹ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 30 f.

¹⁵² BKKs utlåtande om byggsektorns standardvillkor s. 1.

oklarheter i beställarens förfrågningsunderlag kan tolkas till beställarens nackdel i enlighet med oklarhetsregeln.¹⁵³

Vid oklarheter är det möjligt för anbudsgivaren att i sitt anbud ange att anbudet bygger på en viss förutsättning. Dessa *reservationer* kan bero på flera anledningar. Ibland är förfrågningsunderlagen så tekniskt bristfälliga att de är otillräckliga för att agera som kalkylunderlag, exempelvis på grund av att beställaren av ekonomiska skäl underlåtit att utföra en tillräckligt omfattande geoteknisk undersökning. I sådana fall kan det vara nödvändigt för anbudsgivaren att göra kompletterande antaganden om markens egenskaper, med andra ord en *teknisk reservation*.¹⁵⁴

Problemet som emellertid uppstår om entreprenören gör en reservation är att beställaren ofta är en myndighet som är bunden av lagen (2016:1145) om offentlig upphandling. I anbud som inte är ”rena” måste reservationen prissättas, eller i vissa fall kan den till och med leda till att anbudet måste förkastas.¹⁵⁵ Konsekvensen kan bli att den reserverande anbudsgivaren förlorar upphandlingen. Å andra sidan kan entreprenören begära en komplettering av beställaren, som måste skickas ut till alla anbudsgivare, och på så sätt försöka undvika en reservation.¹⁵⁶

4.4.2.2 Kap. 1 § 6 tredje stycket

Paragrafens tredje och dessutom sista stycke lades till då AB 04 ersatte AB 92.¹⁵⁷ Den lyder:

Beställaren förutsätts i förfrågningsunderlaget ha lämnat de uppgifter som kan erhållas vid en fackmässig undersökning av den fastighet eller del av fastighet som berörs av kontraktsarbetena.

Stycket är ett resultat av att entreprenörsidan under utarbetandet av AB 04 begärde att det skulle införas en skyldighet för beställaren att utföra en fackmässig undersökning av fastigheten. Detta skulle bidra till ett tydligare förfrågningsunderlag och att överraskningar gällande markförhållandena eller byggnadens skick kunde undvikas. Däremot var beställarsidan emot detta förslag, och ansåg att entreprenörer borde lämna anbud på det förfrågningsunderlag som presenterats. Kompromissen mellan dessa motsättningar blev att beställaren inte behöver utföra en fackmässig

¹⁵³ Nilsson s. 177.

¹⁵⁴ Se Liman m.fl. s. 25.

¹⁵⁵ Se Hedberg, Ansvar inom entreprenadjuridiken s. 20; Linander s. 929; Liman m.fl. s. 25 och Nilsson s. 177.

¹⁵⁶ Se Liman m.fl. s. 35.

¹⁵⁷ Se Linander s. 925.

undersökning, men att entreprenören har rätt att *utgå ifrån* att en sådan gjorts.¹⁵⁸

Genom denna bestämmelse förutsätts beställaren ha lämnat de uppgifter i förfrågningsunderlaget som borde ha upptäckts genom en fackmässig undersökning. Det kan exempelvis vara fråga om markförhållanden på arbetsområdet.¹⁵⁹ I kommentaren till bestämmelserna kap. 1 §§ 6 och 7 ges exemplet att entreprenören har rätt att utgå från att asbest inte förekommer, och att asbestsanering följaktligen inte ingår i kontraktarbetena om inte detta angetts i förfrågningsunderlaget. Uppgiftsskyldigheten omfattar fastigheten eller del av fastigheten, vilket omfattar tillhör till fastigheten som exempelvis befintliga byggnader och tekniska system, och som är något mer än arbetsområdet i kap. 1 § 7.¹⁶⁰

De allmänna bestämmelserna förklarar inte vad som menas med en ”fackmässig undersökning”. En sådan undersökning borde rimligtvis omfatta sådant som tekniskt och ekonomiskt påverkar den planerade byggnaden eller byggnadsdelen. Detta innefattar både marken och byggnader, vilket kan få betydelse vid ombyggnader och ändringar i befintliga hus.¹⁶¹ Just *fackmässighetsbegreppet* berörs däremot även i andra sammanhang. Enligt motiven till kap. 1 § 8, innebär begreppet att handlingen ska vara objektiv och grundat på de kunskaper en fackman besitter.¹⁶² Enligt Samuelsson syftar detta inte på den högsta förekommande kompetensen, utan baseras istället på genomsnittliga kunskaper och färdigheter inom den relevanta branschen.¹⁶³ Arvidsson och Samuelsson menar att begreppet hänvisar till den professionella standard som gäller för en viss grupp av yrkesutövare, och därför utgör yrkesanknutna sedvänjor.¹⁶⁴ Begreppet ”fackmässigt” nämns även i förarbetena till konsumenttjänstlagen, där det förklaras att fackmässighetskravet är nära förknippad med skyldigheten att iaktta den grad av omsorg som kan förutsättas hos den som åtar sig ett sådant uppdrag.¹⁶⁵

Begreppet har också berörts i olika sammanhang i flera rättsfall. I NJA 2013 s. 1174 förklarades att med fackmässigt utförd menas att ”tjänsten ska utföras med den grad av skicklighet, effektivitet och kunskap som kan krävas av en

¹⁵⁸ Se Rådberg, *Entreprenören och entreprenaden* s. 24.

¹⁵⁹ Se Hedberg, *Ansvar inom entreprenadjuridiken* s. 19.

¹⁶⁰ Se och kommentaren till kap. 1 §§ 6 och 7 i AB 04 och Samuelsson, *AB 04 – En kommentar* s. 88.

¹⁶¹ Se Rådberg, *Entreprenören och entreprenaden* s. 26.

¹⁶² Se Motiv AB 72 s. 70.

¹⁶³ Se Samuelsson s. 97.

¹⁶⁴ Se Arvidsson & Samuelsson, *Entreprenadavtal mellan näringsidkare och konsument* s. 109.

¹⁶⁵ Se SOU 1979:36 s. 186 ff. och RH 1998:60.

normal säljare i en situation av det slag som är föremål för bedömning”¹⁶⁶. I Gotlandsdomen, bestämde HD att kravet på fackmässighet enligt kap. 1 § 8 ska anses vara uppfyllt då entreprenören beaktat de förhållanden inom arbetsområdet som varit *troliga*.¹⁶⁷

Vilken *undersökning* förutsätts beställaren då utföra? Förfrågningsunderlaget består som förklarats ovan bland annat av geotekniska rapporter och riskanalyser.¹⁶⁸ Geotekniska undersökningar brukar förekomma om kontraktarbetena omfattar markarbeten, och innehåller i normalt fall en beskrivning av de faktiska förhållandena, samt ett utlåtande av geoteknikern, som bland annat förklarar vilka laster som kan tillåtas och ger en rekommendation på grundläggningsmetod. Material från dessa geotekniska undersökningar är av intresse för beställaren, för att kunna bestämma entreprenadens utformning, men även för den blivande entreprenören, som genom denna information ska beräkna sitt anbud. Entreprenören får information om mängder, och får även övrig information som kan påverka dennes val av arbetsmetoder, maskiner och redskap.¹⁶⁹

En geoteknisk undersökning är dock av stickprovsnatur, vilket gör att den aldrig kan ge exakt eller fullständig information om markens beskaffenhet. Detta kan orsaka meningsskiljaktigheter mellan beställaren och entreprenören angående vilka slutsatser som entreprenören rimligtvis borde ha dragit av undersökningen.¹⁷⁰ Denna motsättning gav bland annat upphov till Gotlandsdomen.

4.5 Kap. 1 § 7 – Undersökning på platsen

Kap. 1 § 7 i AB 04 förklarar vad entreprenören förutsätts ha undersökt innan anbudsgivningen. Att ordet ”förutsätts” används beror enligt Hedberg antagligen på att det inte går att tvinga beställaren att göra något innan denne har blivit avtalspart, i och med att bestämmelsen aktualiseras innan anbudsgivningen.¹⁷¹ Paragrafen förklarar att entreprenören förutsätts ha skaffat sig den kännedom om arbetsområdet och andra förhållanden av betydelse för bedömningen av vad som erfordras för kontraktarbetenas utförande och som kan erhållas genom *besök på platsen*. Med arbetsområde menas det område som står till entreprenörens disposition för entreprenadens utförande under entreprenadtiden.¹⁷² Entreprenören kan exempelvis få en

¹⁶⁶ NJA 2013 s. 1174 p. 11.

¹⁶⁷ Se NJA 2015 s. 3 p. 16.

¹⁶⁸ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 88.

¹⁶⁹ Se Liman m.fl. s. 83 f.

¹⁷⁰ Jfr Liman m.fl. s. 83 f. och Linander s. 925.

¹⁷¹ Jfr Hedberg, Ansvar inom entreprenadjuridiken s. 19.

¹⁷² Se Liman m.fl. s. 19.

uppfattning om tillfartsvägar, arbetsområdets storlek, möjligheten att placera personalbodnar, läget för anslutningar vid tillfällig el- och VA-försörjning eller en yttlig bild av markförhållandena.¹⁷³

Man kan säga att medan kap. 1 § 1 reglerar *omfattningen* av åtagandet, ska den okulära undersökningen i kap. 1 § 7 bidra till en förståelse för *utförandet* av arbetena. Detta är särskilt viktigt med tanke på att beställaren på egen bekostnad ska anskaffa allt som behövs för entreprenadens utförande.¹⁷⁴ Undersökningen ska inte användas för att kontrollera eller beräkna åtagandets omfattning, om inte detta tydligt förklarats av beställaren, eftersom dessa uppgifter förutsätts framgå av kontraktshandlingarna.¹⁷⁵

Paragrafen förklarar uttryckligen att den *inte* inskränker beställarens ansvar enligt 6 § i samma kapitel. Beställaren förlorar med andra ord inte genom denna paragraf sitt strikta ansvar för lämnade uppgifter i förfrågningsunderlaget genom att övervältra ansvaret på entreprenören.¹⁷⁶ Denna skrivelse grundar sig på önskemålet att samtliga anbudsgivare ska lämna anbud på samma underlag, för att se till att alla kalkylerar med lika förutsättningar.¹⁷⁷ Arbetsområdet ska sedan förutsättas befinna sig i samma skick som när entreprenören lämnade sitt anbud.¹⁷⁸

4.6 Kap. 1 § 8 – Fackmässig bedömning

4.6.1 Bestämmelsen

Ännu en paragraf som är relevant i detta sammanhang är kap. 1 § 8. Bestämmelsen reglerar situationen då det vid tiden för anbudsgivningen *saknas uppgifter* som avser arbetsområdet eller det område som berörs av entreprenaden:

Saknas vid tiden för angivande av anbud uppgifter som avser arbetsområdet eller det område som berörs av entreprenaden skall förhållandena antas vara sådana som kunnat förutsättas vid en fackmässig bedömning.

I AB 72 hade denna bestämmelse en vidare omfattning, då den gällde så fort det saknades uppgift om ett visst förhållande. I AB 92 infördes däremot denna geografiska avgränsning, orsakad av en oro på beställarsidan efter att ett

¹⁷³ Ibid. s. 93.

¹⁷⁴ Se kap. 1 § 9; Rådberg, Entreprenören och entreprenaden s. 26 och Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 41.

¹⁷⁵ Jfr kap. 1 § 9; Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 52; Hedberg, Ansvar inom entreprenadjuridiken s. 19 och Hedberg, Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09 s. 34.

¹⁷⁶ Se Motiv AB 72 s. 69.

¹⁷⁷ Se Liman m.fl. s. 94.

¹⁷⁸ Se kap. 1 § 7 andra stycket.

broras utanför arbetsområdet åberopats som en saknad uppgift genom bestämmelsen. Dessutom infördes en tidsmässig begränsning i kommentaren, genom att bestämmelsen inte omfattar händelser som inträffat efter tidpunkten för anbudets givande.¹⁷⁹

Bestämmelsen utgår från att uppgifter om vissa förhållanden gällande arbetsområdet inte kan erhållas vid besök på platsen eller genom förfrågningsunderlaget.¹⁸⁰ Bristen på kunskap kan ha orsakats av att beställaren underlåtit eller inte haft möjlighet att företa tillräckligt noggranna grundundersökningar, vilket som konsekvens medfört att förfrågningsunderlaget är bristfälligt. Enligt Samuelsson är bestämmelsen främst tänkt att ”reglera fall där ingen av parterna ägt eller rimligen borde ägt kännedom om de verkliga grundförhållandena”.¹⁸¹ Liman beskriver å andra sidan regeln som en slags ”räddningsplanka för entreprenören i de fall då beställaren – med avvikelse från vad som anses vara god praxis – lämnar alltför knapphändiga upplysningar om faktiska förhållanden”.¹⁸²

Tillsammans med ÄTA-regleringen avser paragrafen att avgöra riskfördelningen mellan beställaren och entreprenören då entreprenören saknar kunskap om väsentliga förhållanden rörande arbetsområdets beskaffenhet. Resultatet blir att beställaren bär risken för förhållanden som inte förväntas vid en fackmässig bedömning, och för resterande förhållanden ansvarar entreprenören enligt kap. 1 § 9.¹⁸³ Detta innebär att entreprenören inte kan kräva ersättning för icke kalkylerade kostnader som en normalt erfaren, normalt kunnig och ordentlig entreprenör borde ha förutsatt vid anbudsgivandet.¹⁸⁴

I Motiv AB 65 och 72 diskuterades huruvida bestämmelsen riskerade att rubba beställarens känsla av ansvar att tillhandahålla fullständiga och samordnade handlingar (som dock inte fanns kodifierad vid denna tidpunkt). Förslag framfördes därför att överföra bestämmelsens innehåll till anvisningar och kommentarer. Bestämmelsen ansågs emellertid vara så väsentlig att en sådan överföring inte ansågs vara lämplig. Bestämmelsen ansågs inte heller äventyra beställarens känsla av ansvar för fullständiga och samordnade handlingar, eftersom paragrafen även innebär ett risktagande för beställaren. ”Det får nämligen förutsättas att, vid rättslig prövning, bristande

¹⁷⁹ Se Rådberg, *Entreprenören och entreprenaden* s. 28.

¹⁸⁰ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 94 och Hedberg, *Ansvar inom entreprenadjuridiken* s. 22.

¹⁸¹ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 94.

¹⁸² Se Liman m.fl. s. 95.

¹⁸³ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 96.

¹⁸⁴ Se Hedberg, *Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09* s. 34 f.

fullständighet och samordning i första hand kommer att drabba den som tillhandahållit handlingarna.”¹⁸⁵

Skyldigheten gäller endast arbetsområdet och det område som berörs av entreprenaden, vilket normalt borde ligga i dess omedelbara närhet.¹⁸⁶ Om uppgifter saknas ska förhållandena antas vara sådana som kunnat förutsättas vid en fackmässig bedömning – vilket, som förklarats ovan, innebär att bedömningen ska vara objektiv och grundat på de kunskaper en fackman besitter. Vid bedömningen måste man beakta samtliga relevanta omständigheter som objektivt kan konstateras, exempelvis innehållet i förfrågningsunderlaget, erfarenheter som vunnits eller kunnat vinnas genom besök på platsen, erhållna underhandsupplysningar och liknande.¹⁸⁷ Genom denna paragraf åläggs entreprenören med andra ord att i sitt eget intresse göra en form av ”kvalificerad gissning”.¹⁸⁸

Paragrafen har även betydelse för vad som ingår i entreprenörens åtagande. Liman förklarar bestämmelsen som att den utgör en bestämning av kontraktarbetenas omfattning genom anbudsgivarens kompletterande fackmässiga bedömning.¹⁸⁹ Samuelsson anser också att entreprenörens fackmässiga bedömning av arbetsområdet påverkar kontraktarbetenas omfattning. Däremot visar Gotlandsdomen enligt honom att det inte är alla kostnadspåverkande risker som är sådana att entreprenören bär risken för dem. Det är endast risker som är ”troliga” som entreprenören måste beakta.¹⁹⁰

4.6.2 NJA 2015 s. 3

4.6.2.1 Bakgrund

Rättsfallet NJA 2015 s. 3, ofta benämnt Gotlandsdomen, är av stort intresse vid undersökningen av ansvaret när det saknas uppgifter i förfrågningsunderlaget eller när uppgifter i förfrågningsunderlaget är oklara. I fallet behövde domstolen ta ställning till hur begreppet ”fackmässig” bör tolkas i kap. 1 § 8 i AB 04. Omständigheterna i fallet var att ett entreprenadavtal hade träffats mellan beställaren Region Gotland och entreprenören Secora. I sitt anbud hade entreprenören angett att denne skulle använda sig av ett visst mudderverk, och hade beräknat sitt pris utefter denna metod. Under arbetets gång stötte entreprenören emellertid på ett kalkberg, vilket mudderverket inte kunde bryta sig igenom. På grund av detta använde

¹⁸⁵ Motiv AB 72 s. 71 och Motiv AB 65 s. 49.

¹⁸⁶ Se Hedberg, Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09 s. 35.

¹⁸⁷ Se Motiv AB 72 s. 70 och Motiv AB 65 s. 48.

¹⁸⁸ Se Hedberg, Kommentarer till AB 04 ABT 06 ABK 09 s. 34 f.

¹⁸⁹ Se Liman m.fl. s. 95.

¹⁹⁰ Se NJA 2015 s. 3 och Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 56.

sig entreprenören av sprängning för att utföra arbetet. Tvisten gällde huruvida beställaren var skyldig att ersätta entreprenören för dessa sprängningsarbeten.

4.6.2.2 Yrkanden, inställningar och grunder

4.6.2.2.1 Entreprenören

Entreprenören yrkade ersättning för belopp som motsvarade kostnaderna för de utförda sprängningsarbetena. Bolaget menade i första hand att det var fråga om likställda ÄTA-arbeten enligt kap. 2 § 4, eftersom arbetena föranletts av oriktiga uppgifter som beställaren tillhandahållit (kap. 1 § 6), eller eftersom förhållanden inte var sådana som kunnat förutsättas vid en fackmässig bedömning (kap. 1 § 8). Entreprenören förklarade att beställaren inte utfört en fackmässig projektering, vilket lett till att förfrågningsunderlaget var bristfälligt. Dessa brister ledde enligt entreprenören till att denne inte kunde förutsätta att entreprenadområdet skulle innehålla berg av det slag som påträffades. Eftersom beställaren enligt entreprenören hade strikt ansvar för att förfrågningsunderlaget var upprättat efter fackmässiga undersökningar och att underlaget innehöll kompletta och riktiga uppgifter, ansåg sig entreprenören vara berättigad till ersättning.

I andra hand menade entreprenören att den hade rätt till ersättning eftersom det varit fråga om ÄTA-arbeten alternativt forcering av ÄTA-arbetenas utförande begärd av beställaren.¹⁹¹ I sista hand ansåg entreprenören att beställaren fått arbete utfört till nytta, och att det då av allmänna rättsgrundsatser följde att entreprenören var berättigad till ersättning.

4.6.2.2.2 Beställaren

Beställaren bestred entreprenörens talan. Region Gotland menade att förfrågningsunderlaget var fackmässigt utformat, och att det inte förekom oriktiga uppgifter eller brister. Beställaren ansåg inte heller att arbetsområdet eller andra förhållanden av betydelse avvikit från vad entreprenören vid en fackmässig bedömning kunnat förutsätta vid beräkningen av sitt anbud. Istället menade beställaren att entreprenören hade själv gjort ett icke fackmässigt metodval genom att använda sig av det otillräckliga mudderverket, och att sprängning skulle anses vara en del av kontraktsarbetena, inte som ett likställt ÄTA-arbete.

4.6.2.3 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten delade upp sin bedömning i två olika delar. Domstolen började med att se på förfrågningsunderlagets fackmässighet. Underlaget innehöll ett geotekniskt utlåtande, en geoteknisk undersökning samt

¹⁹¹ Forcering regleras i kap. 4 § 6, och innebär att entreprenören kan vidta vissa åtgärder på beställarens kostnad, för att undvika eller minska en förlängning av kontraktstiden.

multibeamekolodning. Underlaget ansågs av tingsrätten vara ”väl magert”, bland annat med tanke på åldern av vissa av undersökningarna. Dock kom domstolen fram till att även om förfrågningsunderlaget i geotekniskt hänseende inte var av högsta kvalitet, uppfyllde det ändå kravet på fackmässighet i sammanhanget.

Rörande frågan om entreprenören agerat fackmässigt ansåg domstolen att entreprenören med hjälp av sin kompetens och erfarenhet i branschen borde ha förutsett den höga sannolikheten av förekomsten av hårt kalkberg i inte obetydlig omfattning. Entreprenören ansågs således ha brustit mot sin fackmässighet, och var inte berättigad till ytterligare ersättning då sprängningarna ansågs vara kontraktarbeten. Tingsrätten ogillade därför entreprenörens talan.

4.6.2.4 Hovrättens bedömning

Likt tingsrätten började hovrätten med att se på förfrågningsunderlagets fackmässighet. Domstolen konstaterade att förfrågningsunderlaget behöver innehålla all nödvändig relevant information som krävs för att en anbudsgivare ska kunna göra en fackmässig bedömning av vad arbetet kräver och kunna lämna ett anbud. Detta innebär inte att materialet måste vara av ”toppkvalitet”. Domstolen medgav att beställarens underlåtenhet att göra en geoteknisk undersökning av hela arbetsområdet kunde kunna uppfattas som en brist. Däremot ansåg hovrätten, likt tingsrätten, att förfrågningsunderlaget skulle bedömas i sin helhet.

Med anledning av detta ansåg hovrätten att entreprenören borde, genom en fackmässig bedömning av underlaget, ha dragit slutsatsen att mudderverket inte utan kompletterande metod skulle klara av arbetet som krävdes. Genom tillgängligt förfrågningsunderlag var det enligt domstolen möjligt att förutse att sannolikheten var hög att det skulle förekomma hårt kalkberg i inte obetydlig omfattning vilket mycket väl skulle kräva kompletterande metoder. Hovrätten fastställde tingsrättens dom.

4.6.2.5 Avgörandet i HD

4.6.2.5.1 Prövningstillstånd

HD konstaterade i sitt beslut om prövningstillstånd att det i målet fanns två tolkningar av bestämmelsen kap. 1 § 8, ”a) att entreprenören får utgå från de mest optimala förhållanden som en fackmässig bedömning tillåter och b) att entreprenören måste räkna med de mest negativa förhållanden som en fackmässig bedömning ger anledning att befara”. HD meddelade därför prövningstillstånd för tolkningen och tillämpningen av kap. 1 § 8.

4.6.2.5.2 BKK:s yttrande

När målet togs upp till prövning i HD fick BKK tillfälle att inkomma med ett yttrande. BKK förklarade att om redovisningen i förfrågningsunderlaget är ofullständig eller om tidigare okända omständigheter tillkommer, ska dessa regleras som ÄTA-arbete. Vid sin redogörelse för kap. 1 § 6 skrev BKK att problem kan uppstå om beställaren i förfrågningsunderlaget redovisar kontraktsarbetena på ett övergripande sätt, exempelvis genom att inte närmare beskriva de tekniska och geologiska förutsättningarna på arbetsplatsen. Kap. 1 § 6 tredje stycket förklarades ålägga ett krav på att beställaren tillhandahåller ett förfrågningsunderlag som uppfyller kravet på kalkylerbarhet. Däremot skrev BKK att det fortfarande kan saknas uppgifter, även om beställaren utfört och redovisat en fackmässig undersökning.¹⁹²

Därefter lyfte BKK kap. 1 § 8, och framhävde att gjorda antaganden baseras på förhållanden som kunnat förutsättas vid en fackmässig bedömning och då utgör utgångspunkten för bedömningen av kontraktsarbetenas omfattning, och därmed även utgör utgångspunkt för entreprenörens beräkning av kontraktssumman. BKK tryckte även på att innehållet i den fackmässiga bedömningen måste bedömas i varje enskilt fall. För att bedömningen ska vara fackmässig måste den innehålla en bedömning av vad som är sannolika eller troliga förhållanden på platsen. Om förhållandena är sådana att olika bedömningar kan ske, kan flera bedömningar anses vara fackmässiga om båda var för sig är sannolika eller troliga.¹⁹³ Spannet av vad som kan accepteras som en fackmässig bedömning påverkas av beställarens undersökning. En noggrann undersökning torde skapa en snävare ram, medan en mindre noggrann undersökning medför en vidare ram för vad som kan anses utgöra en fackmässig undersökning.¹⁹⁴

4.6.2.5.3 HD:s domskäl

I linje med prövningstillståndet började HD med att konstatera att frågan som domstolen skulle besvara var från vilka utgångspunkter en fackmässig bedömning av förhållandena inom arbetsområdet skulle göras.¹⁹⁵ Till att börja med såg domstolen på BKK:s utlåtande, och betonade att avsikten med den fackmässiga bedömningen i kap. 1 § 8 AB 04 är att den ska vara objektiv och grundad på de kunskaper en fackman har. Vid bedömningen ska samtliga omständigheter som objektivt kan konstateras beaktas, som exempelvis innehållet i anbudshandlingarna och erfarenheter som vunnits eller kan vinnas

¹⁹² Se BKK:s yttrande i målet Secora Sverige AB ./ Region Gotland s. 2 f.

¹⁹³ Ibid. s. 4.

¹⁹⁴ Ibid. s. 4.

¹⁹⁵ Se NJA 2015 s. 3 p. 5.

genom besök på platsen.¹⁹⁶ Domstolen jämställde avsaknad av uppgifter med situationen då det finns uppgifter men dessa är oklara eller ofullständiga.¹⁹⁷

Vidare nämnde domstolen andra bestämmelser i AB 04, som kap. 1 §§ 6 och 7, och konstaterade att kap. 1 § 8 har ett nära *sakligt samband* med dessa bestämmelser. Efter att, på ett ordalydelsetroget sätt, ha återgett bestämmelsernas innehåll, förklarade HD att om området inte är som det förutsätts vara enligt kap. 1 § 8, har entreprenören enligt kap. 2 § 4 rätt till ersättning för ÄTA-arbetet.¹⁹⁸

I nästa steg såg domstolen på utgångspunkterna för en fackmässig bedömning. Domstolen konstaterade att begreppet inte kan ges en enhetlig innebörd, utan måste avgöras mot bakgrund av den aktuella bestämmelsens syfte och de krav som kan ställas på den berörda parten. Den närmare innebörden avgörs slutligen av omständigheterna i det enskilda fallet.¹⁹⁹

HD diskuterade särskilt de underliggande principerna i AB 04:

Tillämpningen av kap. 1 § 8 bör utgå från samma principer som bär upp andra bestämmelser i AB 04. Som framgår av BKK:s yttrande syftar regleringen i AB 04 till ett rationellt och kostnadseffektivt genomförande av byggprojekt. Genom konkurrens mellan olika anbudsgivare som utgår från ett kalkylerbart förfrågningsunderlag ska beställaren få anbud som är jämförbara. Ett fylligt förfrågningsunderlag ger en god grund för anbudsgivarens bedömningar av förhållandena på platsen. Om förfrågningsunderlaget i stället är magert ökar utrymmet för olika bedömningar, som var och en kan anses som fackmässig. Entreprenören har då rätt att utgå från den bedömning av förhållandena som leder till den lägsta kostnaden för kontraktsarbetena. Höga anbud som kan vara prisdrivande motverkas av att entreprenören inte ska beakta sådant som inte redovisas i handlingarna. Vid anbudsgivningen bör alltså inte osäkra förhållanden prissättas till nackdel för bägge parter.²⁰⁰

HD förklarade att kap. 1 § 8 innefattar en genomgång av tillgängligt underlag för att identifiera potentiella risker vid utförandet av kontraktsarbetena, vilket inkluderar sannolikheten för förhållanden som kan påverka valet av arbetsmetod och på så sätt kostnaderna för kontraktsarbetena.²⁰¹ HD ansåg inte att det finns någon skyldighet för anbudsgivaren att beakta alla tänkbara risker i den aktuella situationen. Inte heller krävs att anbudsgivaren förutsätter ett visst förhållande som kan medföra högre kostnader, endast på grund av att bedömningsunderlaget indikerat att förhållandet möjligen föreligger. Det

¹⁹⁶ Ibid. p. 7.

¹⁹⁷ Ibid. p. 9.

¹⁹⁸ Ibid. p. 10–11.

¹⁹⁹ Ibid. p. 12.

²⁰⁰ Ibid. p. 13.

²⁰¹ Ibid. p. 14.

behöver istället göras *troligt* att ett visst förhållande föreligger för att anbudsgivaren vid sin fackmässiga bedömning bör beakta förhållandet. Eftersom hovrätten funnit att sannolikheten varit hög för att kontraktarbetena inte kunde genomföras utan kompletterande åtgärder, fick entreprenören inte ersättning för sina tilläggsarbeten.²⁰²

Sammanfattningsvis förlorade entreprenören i samtliga instanser. Till skillnad från de två första instanserna, prövade dock HD inte huruvida förfrågningsunderlaget baserats på en fackmässig undersökning av fastigheten, utan började direkt med bedömningen huruvida *entreprenören* gjort en fackmässig bedömning enligt kap. 1 § 8. Det finns olika uppfattningar kring domens prejudikat i den juridiska litteraturen, vilket kommer att redovisas nedan.²⁰³

4.7 Kap. 2 § 9 och 10 – Underrättelse- och granskningskyldigheten

AB 04 ställer krav på att parterna underrättar varandra under vissa förhållanden, de har alltså en *underrättelseskyldighet*.²⁰⁴ En part ska utan dröjsmål underrätta motparten, om denne upptäcker att uppgifter eller föreskrifter i kontraktshandlingarna inte överensstämmer med varandra, att uppgifter i kontraktshandlingarna i väsentligt avseende avviker från verkliga förhållanden, att kontraktshandlingarna är så bristfälliga eller så utformade att det skulle medföra olägenheter eller vara olämpligt att utföra kontraktarbetena enligt dessa, att uppgifter eller handlingar som lämnats under entreprenadtiden avviker från kontraktshandlingarna eller att omständigheter av betydelse för entreprenaden ändras eller tillkommer.²⁰⁵

Skyldigheten gäller endast sådant som någon av parterna *upptäcker* sedan avtal ingåtts. Bestämmelsen träffar förhållanden som en part spontant uppdagar, vilket innebär att den inte får vara ett resultat av en systematisk utredning. Bestämmelsen ålägger ingen undersökningsplikt, och omfattar inte förhållanden som upptäcks under anbudstiden. Enligt Samuelsson får i sådana fall kap. 2 § 4 om likställda ÄTA-arbeten tillämpas efter att avtal ingåtts, som har en egen underrättelseskyldighet i kap. 2 § 7.²⁰⁶

²⁰² Ibid. p. 17.

²⁰³ Se avsnitt 4.8.

²⁰⁴ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 86.

²⁰⁵ Se kap. 2 § 9.

²⁰⁶ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 154.

AB 04 kräver att part som tagit del av handlingar utan dröjsmål *granskar* dessa. Detta framgår av kap. 2 § 10 andra stycket. Däremot förklaras i samma stycke att paragrafen inte innebär någon inskränkning av motpartens ansvar enligt kap. 1 § 6. Syftet med denna skyldighet är istället att utlösa underrättelseskyldigheten i kap. 2 § 9, för de fall part ”upptäcker” en avvikelse. Emellertid aktualiseras underrättelseskyldigheten endast då part faktiskt upptäckt ett visst förhållande, inte då part borde ha upptäckt det, vilket gör att både underrättelseskyldigheten och granskningskyldigheten får begränsad betydelse från ansvarshänseende.²⁰⁷

4.8 Kommentarer i doktrin kring förhållandet mellan kap. 1 §§ 6 och 8

Detta avsnitt avser att undersöka vilka åsikter som existerar i doktrin kring förhållandet mellan bestämmelserna kap. 1 §§ 6 och 8. Det råder som ovan förklarats oklarhet kring vilka juridiska konsekvenser kap. 1 § 6 tredje stycket har och dess förhållande till kap. 1 § 8. Linander är av uppfattningen att även om detta stycke är nytt i förhållande till tidigare AB-avtal, avser den inte att ändra det som tidigare gällt.²⁰⁸ Detta kan kopplas till att Källenius, långt innan regeln införts och i anslutning till det som idag är kap. 1 § 6 första stycket, skrivit:

Byggherren – eller hans ombud – de facto skall ha lämnat uppgifterna ifråga [...] Självfallet får en byggherre icke undanhålla anbudsgivarna för anbudsräkningen betydelsefulla uppgifter. Följderna härav drabbar byggherren.²⁰⁹

Liman anser att det inte är möjligt att utröna vilka exakta konsekvenser stycket får. Han anser emellertid att det är ”lätt att instämna i den grundsyn som ligger bakom formuleringen; byggandet blir mer rationellt om beställaren undersöker förutsättningarna än om ett flertal anbudsgivare ska göra undersökningar som led i sin kalkylering”²¹⁰. Deli anser också att förhållandet mellan kap. 1 § 8 samt kap. 1 § 6 tredje stycket och kap. 1 § 7 är oklart, även efter Gotlandsdomen.²¹¹ Han förklarar dock att kap. 1 § 6 tredje stycket, kap. 1 § 7 första till andra styckena samt kap. 1 § 8 skapar en *riskfördelningsfunktion*.²¹² Samuelsson anser i ett annat och tidigare verk att avsikten med en riskfördelningsmekanism vid oförutsedda försvarande

²⁰⁷ Ibid. s. 161.

²⁰⁸ Se Linander s. 925.

²⁰⁹ Källenius s. 38. Byggherren är oftast även beställare, se Söderberg s. 14.

²¹⁰ Liman m.fl. s. 92.

²¹¹ Se Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 44 och Deli, Kommersiell byggjuridik i praktiken s. 65.

²¹² Se Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 40.

omständigheter är att se till att entreprenören har kvar sitt incitament att hindra identifierade risker på det mest kostnadseffektiva sättet.²¹³

Samuelsson och Arvidsson anser att kap. 1 § 8 i förening med kap. 1 § 6 tredje stycket skapar en svårbedömd ansvarsfördelning, och spekulerar kring att kap. 1 § 6 tredje stycket, vid en situation då beställaren inte tillhandahållit tillräckliga uppgifter om ett visst förhållande, skulle kunna skapa en ersättningsskyldighet för beställaren. Samtidigt belyser författarna problematiken som skulle kunna uppstå om omständigheten borde ha upplysts genom kap. 1 § 6 tredje stycket, samtidigt som den också kunde ha förutsatts vid en fackmässig bedömning av entreprenören. I sådana fall skulle entreprenören både ha och inte ha en rätt till ersättning av beställaren. För att lösa detta skulle kraven på den fackmässiga undersökningen och den fackmässiga bedömningen kunna vara olika, men detta skulle enligt författarna leda till att antingen beställaren eller entreprenören alltid ansvarar för ett visst förhållande.²¹⁴

Samuelsson och Arvidssons slutsats är att kap. 1 § 6 tredje stycket inte får uppfattas som en självständig ansvarsgrundande regel, utan att den istället är ”instrumentellt kopplad” till entreprenörens ansvar i kap. 1 § 8. De menar att kap. 1 § 6 tredje stycket gör att frånvaron av uppgifter inskränker omfånget av det *informationsunderlag* som entreprenören har att utgå från vid sin fackmässiga bedömning, och som därigenom minskar entreprenörens risksfär samtidigt som beställarens ökar. Den fackmässiga bedömningen beror helt på det underlag som beställaren tillhandahållit. Entreprenören har då rätt att hysa tillit till att materialet är framtaget efter en fackmässig undersökning.²¹⁵ Författarna menar att deras slutsats även har stöd i en formulering i Motiv AB 65 i anslutning till kap. 1 § 8, där det står att ”uppgift om ett visst förhållande saknas på grund av brister i handlingarna eller annorledes”.²¹⁶

Vidare menar Samuelsson och Arvidsson att Gotlandsdomen tycks stödja deras synsätt. De förstår domen som att HD menar att det övergripande målet med AB 04 bäst befrämjas av att osäkra förhållanden inte prissätts, i form av att entreprenören inte behöver beakta sådant som inte redovisats i handlingarna. Om ett förhållande tillräckligt tydligt utpekats i förfrågningsunderlaget kan ansvar enligt kap. 1 § 6 första stycket aktualiseras, men i andra fall regleras ansvaret i kap. 1 § 8. Denna snäva tolkning av kap. 1 § 6 första stycket och extensiva tolkning av kap. 1 § 8 beror enligt dem på

²¹³ Se Samuelsson, Särskilt om ändrade förhållanden s. 159.

²¹⁴ Se Samuelsson & Arvidsson, Entreprenadrättslig fackmässighet – synpunkter med anledning av Gotlands-domen s. 11 f.

²¹⁵ Ibid. s. 12.

²¹⁶ Se Samuelsson & Arvidsson, Entreprenadrättslig fackmässighet – synpunkter med anledning av Gotlands-domen s. 19 och Motiv AB 65 s. 49.

att uppgiftsansvaret är strikt. De ser på tolkningen av garantiutfästelser, som följer principerna att en viljeförklaring räknas som en utfästelse att svara för ett visst förhållande endast om den är tillräckligt preciserad. Följden blir att kap. 1 § 8 blir tillämplig oavsett om uppgifterna borde ha framgått enligt kap. 1 § 6 tredje stycket eller inte.²¹⁷

De praktiskt verksamma juristerna Erik Odelberg och Hans Dahlberg Kolga har också diskuterat entreprenörens skyldighet enligt kap. 1 § 8, då beställaren underlåtit att lämna uppgift om ett försvårande förhållande som borde ha framgått vid en fackmässig undersökning enligt kap. 1 § 6 tredje stycket. De anser att det finns två olika åsikter i doktrin. Den ena åsikten är att frånvaron av en sådan redovisning innebär att entreprenören inte behöver beakta sådana försvårande förhållanden och kan anta att förhållandena är optimala, medan den andra åsikten är att beställaren inte bär ett strikt ansvar för arbete som utelämnade uppgifter orsakar.²¹⁸

Angående det andra alternativet, håller Odelberg och Kolga med Arvidsson och Samuelsson gällande att HD:s tillämpning av kap. 1 § 8 ligger i linje med detta tolkningsalternativ. Detta eftersom domstolen aldrig prövade om förfrågningsunderlaget uppfyllde kap. 1 § 6 tredje stycket, och direkt såg på den fackmässiga bedömningen enligt kap. 1 § 8. Däremot menar Odelberg och Kolga att eftersom frågan inte omfattades av prövningstillståndet och inte lyftes fram i domskälen, kan domstolen ha avgränsat sin bedömning till uppgifter som uppfyllde kap. 1 § 6 tredje stycket. Rättsläget är därför enligt dem fortfarande oklart.²¹⁹

Utöver detta är konsekvenser av att inte tolka ansvaret som strikt enligt Odelberg och Kolga att entreprenören inte kan hysa tillit till förfrågningsunderlaget, vilket strider mot bestämmelsens ordalydelse. De anser att en sådan tolkning leder till materiellt otillfredsställande resultat, eftersom beställaren får en möjlighet att *övervältra den ekonomiska risken* av ett oförutsett förhållande på entreprenören. Beställaren kan i sådana fall välja att utelämna uppgifter om vissa förhållanden för att få ett lägre anbud, och sedan hävda att dessa förhållanden borde ha upptäckts genom kap. 1 § 8, vilket strider mot syftena bakom AB 04.²²⁰

Odelberg och Kolga förespråkar istället det första tolkningsalternativet, att kap. 1 § 6 tredje stycket leder till ett strikt ansvar och att ingen prövning enligt kap. 1 § 8 ska ske för uppgifter som borde ha lämnats enligt den förstnämnda

²¹⁷ Ibid. s. 13 ff.

²¹⁸ Se Odelberg & Kolga s. 231.

²¹⁹ Ibid. s. 231 f.

²²⁰ Ibid. s. 233 f.

paragrafen. Detta bidrar till att beställaren förlorar incitamentet att överlämna ett knapphändigt förfrågningsunderlag, vilket gynnar entreprenörer genom att ge dem möjlighet att anpassa anbudet efter de faktiska förutsättningar, men även beställare som lättare kan jämföra anbudet vilket leder till mer effektiv konkurrens mellan anbudsgivarna. Parterna blir bättre införstådda med vad som avtalats, vilket minskar kostnaderna för entreprenadens utförande och minskar risken för tvister.²²¹ Enligt Odelberg och Kolga leder detta till ett resultat som lägger riskerna på den part som har störst möjlighet att hantera dem. De medger dock att bedömningsfrågan gällande vad som borde ha framgått i förfrågningsunderlaget enligt kap. 1 § 6 tredje stycket fortfarande kvarstår.²²² Författarna underlåter att i sin artikel nämna kap. 2 § 4 om likställda ÄTA-arbeten.

Torgny Håstad diskuterar också dessa två tolkningsalternativ. Han anser att kap. 1 § 6 och kap. 1 § 8 är motstridiga då en omfattande skyldighet för beställaren att företa en fackmässig undersökning inte lämnar utrymme för kap. 1 § 8. Han förklarar att detta är ett rättspolitiskt problem, och skriver vidare att om beställaren bär undersökningsplikten uppnås en bättre transaktionsekonomi än om alla anbudsgivare måste göra sina egna undersökningar. Dessutom får alla anbudsgivare möjligheten att beräkna sitt anbud med samma förutsättningar. Han beklagar att HD underlåtit att ta ställning till frågan i Gotlandsdomen, och uttrycker sin önskan att BKK i sin nästa revision klargör denna otydlighet.²²³

Åke Rådberg, som tidigare varit chefsjurist för Sveriges Byggindustrier och som även varit företrädare för entreprenörsidan vid revideringsarbetet med AB 04, menar att exemplet som tagits upp i kommentaren till bestämmelserna kap. 1 § 6 och 7 gällande asbestsanering även bör kunna appliceras på kap. 1 § 8. Kommentaren ger ett exempel på vad entreprenören har rätt att utgå från med anledning av beställarens upplysningsskyldighet i kap. 1 § 6 tredje stycket. Enligt honom rimlig slutsats är att bestämmelsen inte bara begränsar omfattningen av entreprenörens kunskapsinhämtning vid arbetsplatsbesöket utan även vilka uppgifter som ska anses "saknas" enligt kap. 1 § 8. Att behovet av utfyllande fackmässiga bedömningar minskat är enligt honom positivt från kalkylsynpunkt.²²⁴

²²¹ Ibid. s. 234.

²²² Ibid. s. 233 ff.

²²³ Se Håstad s. 45.

²²⁴ Se Rådberg, *Entreprenören och entreprenaden* s. 28.

4.9 Sammanfattning

Sammanfattningsvis reglerar kapitel 1 i AB 04 omfattningen av arbetet, ansvaret för uppgifter samt förutsättningarna vid anbudsberäkningen. När entreprenören beräknar sitt anbud kan denna förutsätta att uppgifter är riktiga och att förfrågningsunderlaget innehåller uppgifter som kan erhållas vid en fackmässig undersökning av fastigheten. Samtidigt ingår arbeten orsakade av förhållanden som för en slarvig entreprenör uppfattas som oförutsedda, exempelvis om denne inte gjort en okulär undersökning eller om denne inte gjort en fackmässig bedömning av förhållandena i de fall det saknas uppgifter (vilket är det som behandlades i Gotlandsdomen). Ytterst går dessa regler ut på att fastställa vad som ingår i kontraktsarbetena, och vad som ska klassificeras som ÄTA-arbeten och föranleda ytterligare ersättning.

5 ÄTA-arbete

5.1 Inledning

Entreprenörens arbete åt beställaren kan delas in i fyra olika kategorier. Det kan vara fråga om ett *kontraksarbete* i enlighet med avtalet, ett *ändrings- eller tilläggsarbete*, ett arbete som är *likställt med ett ändrings- eller tilläggsarbete* och till sist ett arbete som helt *ligger utanför avtalet* och på grund av detta utgör ett nytt avtal.²²⁵ Det är den andra och tredje kategorin som inräknas som ÄTA-arbeten.

Som utgångspunkt kan ÄTA-arbeten verka tvisteavhållande genom att de tillfredsställer bägge parter. Beställaren kan genom att beställa dessa arbeten uppnå sitt önskade resultat, och entreprenören får ersättning för dessa arbeten utan att behöva konkurrera med andra anbudsgivare.²²⁶ Dessutom skapas ett intresse för beställaren att skapa ett samordnat och väl genomarbetat förfrågningsunderlag, för att på så sätt undvika att drabbas av ÄTA-arbeten. Detta går ihop med att beställaren även ansvarar för uppgifters riktighet i förfrågningsunderlaget.²²⁷

Däremot finns det svårigheter kopplade till ÄTA-arbeten. Det kan vara svårt att definiera vad som bör utgöra ett ändrings- eller tilläggsarbete, respektive avgående arbeten. Detta är delvis ett resultat av att det krävs en sammanvägning av tre olika texter – begreppsbestämningarna, kommentartexter och kontraktsbestämmelser – för att kunna avgöra vad som gäller.²²⁸ I detta avsnitt undersöks vilken ÄTA-reglering som potentiellt aktualiseras då beställaren bryter mot sin skyldighet i kap. 1 § 6 tredje stycket.

5.2 Ändringsbefogenheten

I entreprenadförhållanden aktualiseras inte sällan ett behov av att ändra prestationsplikten enligt ett avtal. Detta beror på att det råder speciella förhållanden vid tillverkning av stora anläggningar och uppförande av stora byggnadskomplex, vilket skiljer sig från köpekontrakt. För det första är projektplanläggningen ofta inte färdig när anbudet läggs ut och avtalet ingås.²²⁹ För det andra kan det uppstå överraskningar som gör att

²²⁵ Se Mellqvist s. 243.

²²⁶ Ibid. s. 244.

²²⁷ Se Hedberg, Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09 s. 22.

²²⁸ Se Samuelsson, Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden s. 117.

²²⁹ Se Schelin s. 739.

entreprenörens kalkyl inte längre stämmer. Markförhållandena kan exempelvis avvika från vad man skulle kunna tro med ledning av den geotekniska undersökningen, eller vädret kan variera. För det tredje kan beställaren helt enkelt ändra sig angående byggnadens utformning under arbetets gång.²³⁰

Detta behov har mynnat ut i att AB 04 präglas av en omfattande möjlighet för beställaren att förändra entreprenörens åtagande under kontraktstiden. Entreprenören är, om inte annat följer av författning, berättigad och skyldig att mot ytterligare ersättning utföra av beställaren föreskrivna ÄTA-arbeten.²³¹ Denna möjlighet att ändra åtagandet samt dess omfattning är ett bra exempel på entreprenadavtalets speciella karaktär, och saknar motsvarighet i köpeavtal.²³² Rättigheten och skyldigheten föreligger endast under entreprenadtiden, alltså till dagen entreprenaden godkänns.²³³

5.3 Ändringsarbete, tilläggsarbete och avgående arbete

Beställarens ändringsbefogenhet är begränsad till ÄTA-arbeten, vars regler finns i kapitel 2, som behandlar utförandet av kontraktens arbeten samt ändrings- och tilläggsarbeten.²³⁴ För att fastställa förekomsten av ÄTA-arbete görs enkelt uttryckt en komparation mellan det ursprungliga uppdraget och det slutliga uppdraget. Diskrepansen mellan dessa utgör ÄTA-arbete.²³⁵ Mer specifikt definieras dessa arbeten i AB 04 och ABT 06 som:

Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktens arbeten och som inte är av väsentlig annan natur än dessa, samt Avgående arbete.

Ändringsarbete avser ändringar i entreprenaden som omfattas av entreprenörens åtagande. Det kan exempelvis vara fråga om en ändring av material eller teknisk lösning. Med *tilläggsarbete* menas ett arbete som går utöver den omfattning av entreprenörens uppdrag som framkommer i kontraktshandlingarna. Med *avgående arbete* menas sist avbeställningar av arbeten som ingår i entreprenörens åtagande.²³⁶ Hedberg anser att detta har att göra med att det utgör en kontraktsrättslig princip att beställaren har rätt

²³⁰ Se Liman m.fl. s. 99.

²³¹ Kap. 2 § 3. För beräkningen av värdet av ÄTA-arbeten, se kap. 6 §§ 6 och 7.

²³² Jfr Gorton, AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten s. 169.

²³³ Se Hedberg, ÄTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06 s. 67.

²³⁴ Se Samuelsson, Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden s. 118.

²³⁵ Se kap. 6 § 1 och Hedberg, Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09 s. 21.

²³⁶ Se Deli, Kommersiella entreprenadavtal i praktiken s. 44 f. och Liman m.fl. s. 102.

att avbeställa ej utfört arbete.²³⁷ Samuelsson menar istället att en ändring eller ett tillägg kan innebära att vissa kontraktsarbeten inte längre är motiverade att utföra, vilket bör klassificeras som avgående arbete.²³⁸

Gällande tilläggsarbete krävs att arbetet står i *omedelbart samband* med kontraktsarbetena och att de *inte är av väsentlig annan natur* än dessa. Följdfrågan blir vad som menas med ”omedelbart samband”. I kommentaren till kapitel 2 § 3 förklaras att: ”de tilläggsarbeten som avses skall vara så nära förknippade med kontraktsarbetena eller del därav att de tillsammans utgör en teknisk helhet. Sådant samband föreligger exempelvis inte om beställaren utan nackdel kan vänta med utförandet till dess entreprenaden blivit färdigställd.” Vid tillämpningen av ÄTA-reglerna måste olägenheten som kan drabba någon part gällande att fastställa ansvar eller i övrigt beaktas, om arbetet ska utföras av en annan entreprenör eller beställaren själv.²³⁹

Arbeten som står i ”omedelbart samband” med kontraktsarbetena och som därmed utgör en teknisk helhet är exempelvis armering av en betongplatta. Montering av golvlister anses dock inte ingå i någon teknisk helhet, då de kan monteras efter att entreprenaden färdigställts.²⁴⁰ Gällande bedömningen om arbetena är av ”annan natur” än kontraktsarbetena, förklarar kommentaren att bestämmelsen inte hindrar att två eller fler entreprenörer utför kontraktsarbeten av samma eller nära nog samma natur.²⁴¹ Bestämmelsen innebär att arbetet ska falla inom ramen för fackområdet för kontraktsarbetena. Hedberg ger som exempel att en golvlägningsentreprenör inte är berättigad eller skyldig att anlägga golvvärme, trots att detta måste göras innan golvet läggs, eftersom dessa arbeten är av väsentligt olika natur.²⁴²

Kap. 2 § 5 förklarar att med ÄTA-arbete inräknas inte ändrad mängd av arbete till följd av entreprenörens sätt att utföra entreprenaden, om inte beställaren beordrat sättet för utförandet. Inte heller inräknas åtgärder som avser detaljarbete och som kontrollerande myndighet fordrar vid granskning av handlingar som tillhandahållits av entreprenören.

²³⁷ Se Hedberg, ÄTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06 s. 71.

²³⁸ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 130.

²³⁹ Jfr Andersson & Hedberg s. 69.

²⁴⁰ Se Hedberg, ÄTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06 s. 70.

²⁴¹ Se kommentaren till kap. 2 § 3.

²⁴² Se Hedberg, ÄTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06 s. 70.

5.4 Beställda ÄTA-arbeten

Entreprenören är som tidigare förklarats både berättigad och skyldig att utföra av beställaren föreskrivna ÄTA-arbeten.²⁴³ *Skyldigheten* motiveras av att entreprenören redan är etablerad på platsen, vilket innebär att det av ekonomiska skäl är lämpligt att entreprenören har en skyldighet att utföra dessa arbeten. *Rättigheten* å andra sidan motiveras av att entreprenören har ett intresse av att undvika störningar som en ytterligare entreprenör kan medföra, exempelvis genom att denne tar med sig utrustning, att arbetskraften hindrar varandra eller att material och varor sammanblandas.²⁴⁴

För att entreprenören ska vara berättigad till ersättning för ÄTA-arbete krävs att entreprenören erhållit uppdrag därom. I kap. 2 § 6 stadgas nämligen att beställda ÄTA-arbeten måste beställas skriftligen innan de påbörjas. Om arbete utförs i strid med eller utöver de instruktioner som beställaren tillhandahållit, föreligger inte ÄTA-arbete och entreprenören blir inte berättigad till ytterligare ersättning för sitt arbete, om inte en sådan påföljd skulle vara oskälig.²⁴⁵

5.5 Med ÄTA-arbeten likställda arbeten

5.5.1 Kap. 2 § 4

Förutom ÄTA-arbeten som är föreskrivna av beställaren finns så kallade med ÄTA-arbeten *likställda* arbeten. I grova drag handlar det om avvikelser från entreprenörens kalkylförutsättningar, som leder till merarbete för entreprenören. Situationen regleras av kap. 2 § 4 i AB 04, som genom att anknyta till kap. 1 §§ 6-8 gör att vissa oförutsedda merarbeten behandlas som ÄTA-arbeten.²⁴⁶ Arbeten som föranleds av (1) uppgifter m.m. som enligt kap. 1 § 6 beställaren svarar för, och som inte är riktiga, (2) arbetsområdet avviker från förväntat skick enligt kap. 1 § 7 eller (3) förhållande som trots fackmässiga bedömningar av icke upplysta förhållanden enligt kap. 1 § 8 leder till kostnadskrävande överraskningar, ska enligt paragrafen likställas med ÄTA-arbeten.²⁴⁷ Genom att dessa arbeten likställs med ÄTA-arbeten får de i princip samma rättigheter och skyldigheter som dessa. Entreprenören har

²⁴³ Kap. 2 § 3.

²⁴⁴ Se Liman m.fl. s. 101. Om beställaren bryter mot denna ”monopolrätt” blir entreprenören berättigad till ersättning enligt kap. 6 § 2.

²⁴⁵ Se kap. 2 § 8 och Hedberg, ÄTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06 s. 65.

²⁴⁶ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 136.

²⁴⁷ Se kap. 2 § 4 och Hedberg, Kommentarer till AB 04, ABT 06 och ABK 09 s. 45.

åberops- och bevisbördan för att situationen bör likställas med ÄTA-arbeten.²⁴⁸

Tanken bakom denna paragraf är att bristfälliga handlingar, tekniska lösningar och ändrade förutsättningar gällande arbetsområdet eller motsvarande åsamkat entreprenören merarbete och kostnader som denne inte räknat med vid sin anbudsgivning.²⁴⁹ Det handlar om åtgärder som är så nödvändiga att de inte kan undvikas, och som även är av karaktären att beställaren kunde ha föreskrivit korrigeringar genom reglerna om ÄTA-arbeten. Även om det normalt är fråga om arbeten som står i ”omedelbart samband” med kontraktarbetena, och som även är av samma natur som dessa, är detta inget krav för tillämpningen av bestämmelsen.²⁵⁰ Genom att likställa dessa händelser med ÄTA-arbeten uppnås en kostnadsreglering enligt principerna som gäller för ÄTA-arbeten.²⁵¹

Entreprenörens rätt till ersättning för likställda ÄTA-arbeten förutsätter dock att denne utan dröjsmål inhämtat beställarens synpunkter om kostnaden överstiger ett visst gränsbelopp. Om beställaren underlåter att inhämta beställarens synpunkter är denne inte berättigad till ersättning över kontraktssumman, om inte en sådan påföljd skulle vara oskälig.²⁵² Då entreprenören underrättar beställaren om ÄTA-arbete ska entreprenören normalt ge besked om vilket ÄTA-arbete som denne anser tillkommer.²⁵³ Denna bedömning ska dock inte betraktas som en teknisk lösning för vilken entreprenören svarar, utan endast som ett förslag till åtgärd.²⁵⁴

5.5.2 Oriktiga uppgifter

Det råder osäkerhet kring vad som inryms i första punkten, med andra ord då det är fråga om en uppgift enligt kap. 1 § 6 som ”inte är riktig”. Rådberg framhåller att likställda ÄTA-arbeten förutsätter att lämnade uppgifter inte stämmer eller att antagna förhållanden inte är som de förutsätts vara. Han förklarar vidare att det införda stycket i kap. 1 § 6 innebär att beställaren förutsätts ha lämnat uppgifter som kan erhållas vid en fackmässig undersökning av fastigheten. Detta leder till att ”icke-uppgifter” blir förutsättningar för entreprenörens kalkyl. På grund av detta menar han att kap. 2 § 4 bör kunna tillämpas genom att förutsättningar brutit genom både första

²⁴⁸ Se Samuelsson, AB 04 – En kommentar s. 136.

²⁴⁹ Ibid. s. 136.

²⁵⁰ Se Motiv AB 65 s. 61.

²⁵¹ Se Samuelsson, Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden s. 126.

²⁵² Kap. 2 §§ 7 och 8.

²⁵³ Se sista stycket i kommentaren till kap. 2 §§ 7 och 8.

²⁵⁴ Jfr NJA 2002 s. 630 och Liman m.fl. s. 92.

och tredje stycket.²⁵⁵ Han menar dessutom att ”riktigheten” av uppgifter ställer vissa krav på deras omfattning, genom att de inte ska vara bristfälliga. Förfrågningsunderlag ska inte bara bidra till kalkylerbara anbud, utan ska även göra det möjligt för entreprenören att bygga.²⁵⁶

Enligt Hedberg i sin bok från 2010 bör kap. 1 § 6 tolkas som att lämnade uppgifter ska baseras på ett fackmässigt korrekt underlag, samt att inga uppgifter bör undanhållas från anbudsgivaren/entreprenören. Hedberg diskuterar särskilt om en utelämnad uppgift som beställaren kunde ha tagit reda på och som är korrekt och betydelsefull kan likställas med en oriktig uppgift. Han anser att det inte går att utläsa om BKK syftat till ett sådant ansvar, men att ordalydelsen tyder på att utelämnande av information kan läggas beställaren till last.²⁵⁷ I ett senare verk skriver han att ansvaret ”kan kanske i vissa situationer stärka entreprenörens möjlighet att åberopa vad man brukar kalla bristande förutsättningar – bristande kunskaper vid anbudstillfället – för att kräva ersättning för merkostnader som drabbar honom”²⁵⁸.

Hedberg har även diskuterat styckets konsekvenser i ett gemensamt verk med Andersson. De anser att syftet med bestämmelsen är att skapa *incitament* för beställaren att upprätta fullständiga förfrågningsunderlag. Detta eftersom det ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är olämpligt att anbudsgivare själva ska anskaffa information, och strider även mot kravet på konkurrensneutralitet eftersom varje projekt ska bära sina kostnader (så att mindre anbudsgivare inte missgynnas). För att stycket ska få genomslag ska därför entreprenören endast utföra arbeten som är enklast för projektet. Resultatet blir att anbudsgivare inte behöver förutsätta oförutsedda omständigheter, men inte får bortse från uppdragets karaktär.²⁵⁹

Andersson och Hedberg anser därför att kap. 1 § 6 tredje stycket medför ett strikt ansvar. De menar att kap. 2 § 4 bör, utöver kap. 1 § 6 första stycket, ta sikte på fall då beställaren underlåtit att lämna uppgifter som kan erhållas vid en fackmässig undersökning av fastigheten eller del av fastigheten. Som exempel anger de att en entreprenör i brist på annan vetskap, har rätt att förutsätta att håltagning ska ske genom reglade väggar, även om det i verkligheten är fråga om platsgjutna betongväggar.²⁶⁰ Som förklarats anser de dock inte att kap. 1 § 6 första stycket skapar en skyldighet att lämna

²⁵⁵ Se Rådberg, *Entreprenören och entreprenaden* s. 40.

²⁵⁶ *Ibid.* s. 23.

²⁵⁷ Se Hedberg, *Ansvar inom entreprenadjuridiken* s. 18.

²⁵⁸ Hedberg, *Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09* s. 32 f.

²⁵⁹ Se Andersson & Hedberg s. 43 f.

²⁶⁰ *Ibid.* s. 75.

uppgifter.²⁶¹ Deras åsikt framförs i en bok som skrevs 2012, vilket innebär att de då inte tagit hänsyn till Gotlandsdomen.

När det i fortsättningen hänvisas till ÄTA-arbeten omfattas även med ÄTA-arbeten likställda arbeten.

5.6 Ersättning och förlängning

Regleringen för ÄTA-arbeten ska ske utan dröjsmål, helst innan utförandet av själva ÄTA-arbetet. Ersättningen beräknas genom avräkning mellan tillkommande och avgående arbeten.²⁶² Om ÄTA-arbete *väsentligen rubbar förutsättningarna* för entreprenadens utförande, ska istället kostnadsreglering för kostnader som tillkommer till följd av ÄTA-arbetena ske.²⁶³ För att få ersättning enligt denna bestämmelse måste entreprenören visa i vilka avseenden och på vilka sätt förutsättningarna ändrats och vilka extra kostnader som uppstått på grund av detta.²⁶⁴

Utgångspunkten i kap. 4 § 2 är att kontraksarbetena ska vara färdigställda och tillgängliga för slutbesiktning vid kontraktstidens utgång. Det finns dock vissa grunder som kan föranleda en förlängning av kontraktstiden. I kap. 4 § 2 föreskrivs att ÄTA-arbeten kan leda till en förlängning eller avkortning av kontraktstiden.

5.7 Sammanfattning

Svårigheter med att specificera arbetet vid projekteringen har lett till att beställaren har en möjlighet att beställa ändrings-, tilläggs- och avgående arbeten, vilken motsvaras av att entreprenören har en rättighet att utföra och få ersättning för dessa arbeten utan att behöva konkurrera med andra anbudsgivare. Även om beställaren inte har beställt ett arbete, kan vissa arbeten likställas med ÄTA-arbeten genom att förutsättningarna som entreprenören baserat sitt anbud på inte stämmer. Det råder dock oklarhet gällande vilka förutsättningar som inräknas, särskilt om beställarens underlåtenhet att tillhandahålla de uppgifter i förfrågningsunderlaget som framkommit i en fackmässig undersökning kan räknas som en uppgift som ”inte är riktig”. Vid ÄTA-arbeten är entreprenören oftast berättigad till ersättning samt en förlängning av kontraktstiden.

²⁶¹ Ibid. s. 41.

²⁶² Se kap. 6 § 1. För beräkningen av värdet av ÄTA-arbeten, se kap. 6 §§ 6 och 7.

²⁶³ Se kap. 6 § 5 första stycket och kommentaren till kap. 6 § 5 första och andra stycket.

²⁶⁴ Se kommentaren till kap. 6 § 5 tredje stycket.

6 Analys

6.1 Inledning

Kapitel 1 i AB 04 reglerar omfattningen av kontraktsarbetena och ansvaret för uppgifter. Tolkningen av kap. 1 § 6 tredje stycket får avgörande betydelse för hur ansvaret ska fördelas vid uppkomsten av oförutsedda förhållanden som borde ha framgått i förfrågningsunderlaget. Som angetts tidigare syftar uppsatsen till att behandla ett typiskt problem vid bedömningen av omfattningen av entreprenörens åtagande genom att undersöka och analysera ansvarsfördelningen mellan beställaren och entreprenören då beställaren brister mot sitt fackmässighetskrav vid utformningen av förfrågningsunderlaget.

I detta avsnitt tolkar jag kap. 1 § 6 tredje stycket samt kringliggande relevanta paragrafer med hjälp av HD:s tolkningsmetod, samt analyserar Gotlandsdomen, för att komma fram till hur denna ansvarsfördelning bör förstås. Av pedagogiska skäl har jag försökt dela upp bedömningen i olika rubriker. Genom en analys av HD:s domar märker man dock att det inte är möjligt att helt hålla de olika aspekterna och stegen isär. Som flera rättsvetare har anmärkt måste en helhetsbedömning göras, och de olika tolkningsaspekterna kan inte uppställas i en hierarkisk metod. Detta innebär att det sker en viss blandning trots rubrikindelningen.²⁶⁵

6.2 Tolkning av kap. 1 § 6 tredje stycket

6.2.1 Språkinriktad tolkning

I enlighet med tolkningen av standardavtal i övrigt samt praxis bör den objektiva tolkningen alltid utgå ifrån bestämmelsernas ordalydelse.²⁶⁶ Kap. 1 § 6 tredje stycket förklarar:

Beställaren förutsätts i förfrågningsunderlaget ha lämnat de uppgifter som kan erhållas vid en fackmässig undersökning av den fastighet eller del av fastighet som berörs av kontraktsarbetena.

Av paragrafen framgår inte huruvida den skapar något ytterligare ansvar och i så fall i vilken form. Som Hedberg framhåller tyder stycket på att beställaren kan hållas till last om denne inte fullföljer detta. Beställaren kan dock tänkas

²⁶⁵ Jfr avsnitt 3.3.2.

²⁶⁶ Jfr avsnitt 3.2.

drabbas både genom ett strikt ansvar och genom en ökad risksfär enligt kap. 1 § 8.²⁶⁷

Kap. 1 § 8, som aktualiseras om tolkningsalternativ 1 väljs, stadgar:

Saknas vid tiden för avgivande av anbud uppgifter som avser arbetsområdet eller det område som berörs av entreprenaden skall förhållandena anses vara sådana som kunnat förutsättas vid en fackmässig bedömning.

Vid en läsning av paragrafen framgår att kap. 1 § 8, till skillnad från exempelvis kap. 1 § 7 och kap. 2 § 1, inte uttryckligen förklarar att den inte påverkar ansvaret enligt kap. 1 § 6. Att kap. 1 § 8 inte innehåller en liknande formulering skulle kunna tolkas som att paragrafen inkluderar *alla* uppgifter som saknas, även de som borde ha redovisats i förfrågningsunderlaget enligt kap. 1 § 6 tredje stycket. Samtidigt har, som bland annat Rådberg, Persson och Hager framhåller, AB 04 en mindre logisk uppbyggnad då den bygger på äldre versioner av avtalet. På grund av detta går det inte att dra några bestämda slutsatser av denna underlåtenhet att införa en liknande formulering i kap. 1 § 8, även om formuleringen tycks luta mot att kap. 1 § 6 tredje stycket inte inför ett strikt ansvar.²⁶⁸

Ansvaret vid oförutsedda förhållanden tar sin form genom att ett arbete som föranletts av ett oförutsett förhållande antingen betraktas som en del av entreprenörens ursprungliga åtagande eller som ett ÄTA-arbete. Ännu en bestämmelse som behövs för att avgöra ansvarsfördelningen är således kap. 2 § 4, som stadgar:

Med ÄTA-arbeten föreskrivna av beställaren likställs arbeten som föranleds av
att uppgifter m.m. enligt kapitel 1 § 6 för vilka beställaren svarar, inte är riktiga

Frågan blir om oklara uppgifter eller uppgifter som saknas kan jämföras med oriktiga uppgifter enligt första satsen. I sådana fall krävs ingen tillämpning av kap. 1 § 8, och ansvaret blir därmed strikt. Hedberg och Andersson menar att uppgifter som saknas enligt kap. 1 § 6 tredje stycket ska anses vara oriktiga. En ordalydelsetrogen tolkning tyder, enligt min mening, på att paragrafen tar sikte på bestämmelsens första stycke, som handlar om ansvaret för "riktigheten av uppgifter". Detta eftersom begrepp och formuleringar antas ha samma betydelse i olika delar av avtalet. Däremot hänvisar

²⁶⁷ Jfr avsnitt 5.5.2.

²⁶⁸ Jfr avsnitt 2.3; 4.4.1 och 4.5.

bestämmelsen till kap. 1 § 6 i sin helhet, vilket skulle kunna innebära att även kap. 1 § 6 tredje stycket kan aktualisera en tillämpning av denna punkt.²⁶⁹

6.2.2 Systeminriktad tolkning

Gällande avtalets systematik ger bestämmelsernas placering i avtalet inte mycket vägledning. Både kap. 1 §§ 6 och 8 befinner sig i ”Kapitel 1 Omfattning” i AB 04, vilket gör att det inte är möjligt att särskilja paragraferna på det sättet. En annan fråga är om kap. 1 § 6 tredje styckets placering innan kap. 1 § 8 indikerar att den sistnämnda paragrafen endast är tänkt att komplettera kap. 1 § 6 tredje stycket i situationer då förfrågningsunderlaget baserats på en fackmässig undersökning. Det saknas dock stöd för att dra en sådan slutsats.²⁷⁰

6.2.3 Övergripande rimlighetsbedömning

6.2.3.1 Inledning

I detta steg behandlas kommentarer och utlåtanden av BKK, bestämmelsernas ändamål och syften samt allmänna förnuftsöverväganden. Att en ändamålsinriktad tolkning företas i detta steg görs med anledning av att domstolen i bland annat NJA 2015 s. 862 valt att göra en sådan tolkning i sin övergripande rimlighetsbedömning. För att fastställa bestämmelsernas ändamål används bland annat utlåtanden från BKK, åsikter i doktrin samt AB 04:s ingress.²⁷¹

6.2.3.2 Kommentarer till AB 04 och BKK:s utlåtande i NJA 2015 s. 3

Kommentaren till kap. 1 § 6 förklarar att exempelvis asbetsanering inte är en del av kontraksarbetena om inte detta framgår av handlingarna. Detta är dock ett förhållandevis förenklat exempel. Kan asbetsanering exempelvis liknas vid ett markförhållande som innebär att ett annat arbetsverktyg måste användas? Kommentaren kan innebära ett strikt ansvar, men kan även anknyta till vad entreprenören sedan måste förutsätta enligt kap. 1 § 8.²⁷²

BKK kommenterade även kap. 1 § 6 och 8 i sitt yttrande i Gotlandsdomen. Även om kommittén inte tydligt sade huruvida den anser att kap. 1 § 6 tredje stycket skapar ett strikt ansvar eller inte, analyserade BKK kap. 1 § 8 först efter att ha konstaterat att det fortfarande kan saknas uppgifter *även efter att beställaren har utfört och redovisat en fackmässig undersökning*. Detta

²⁶⁹ Jfr avsnitt 3.2; 4.4.1 och 5.5.2.

²⁷⁰ Jfr avsnitt 3.2.

²⁷¹ Jfr avsnitt 3.2; 3.3.2 och 3.3.3.

²⁷² Jfr avsnitt 4.4.2.2.

indikerar att BKK är av uppfattningen att kap. 1 § 6 tredje stycket inskränker omfattningen av vilka uppgifter som anses saknas i kap. 1 § 8, i likhet med Rådbergs åsikt. Att BKK inte tydligt klargjorde sin åsikt, kombinerat med faktumet att BKK:s avsikter inte har det värde som traditionellt ansetts, innebär dock att detta utlåtande får ett förhållandevist lågt tolkningsvärde.²⁷³

6.2.3.3 Ändamålsinriktad tolkning

Ett allmänt syfte med regleringen är att uppmuntra till kalkylerbara och jämförbara anbud, för att på så sätt främja konkurrens. Odelberg och Kolga har framfört att ett strikt ansvar enligt kap. 1 § 6 tredje stycket bidrar till att entreprenören i större utsträckning kan förlita sig på förfrågningsunderlaget, vilket förenklar beräkningen och gynnar beställaren genom att anbuden är mer jämförbara. Risken att drabbas av ÄTA-arbete motverkar dessutom ett eventuellt incitament från beställarens sida att tillhandahålla ett bristfälligt förfrågningsunderlag för att på så sätt lägga den ekonomiska risken för oförutsedda förhållanden på entreprenören. Denna oro för bristfälliga handlingar diskuterades dock redan i tidigare motiv, där slutsatsen blev att det inte ansågs föreligga en risk då oklarheter i första hand drabbar beställaren. Faktumet att HD klargjort att entreprenören får utgå ifrån den fackmässiga bedömning som leder till den lägsta kostnaden, och att magra underlag öppnar upp för fler godtagbara bedömningar, tycks enligt min åsikt motsäga denna risk förenad med ett icke strikt ansvar.²⁷⁴

En omständighet av intresse är att reglerna i kap. 1 §§ 6-8 behandlar situationen *innan* anbud har getts. Detta innebär att entreprenören *alltid* måste göra en fackmässig bedömning av informationsunderlaget. Om utgångspunkten är att ansvaret i kap. 1 § 6 tredje stycket är strikt, har entreprenören sedan inget incitament att beakta en identifierad risk om denne misstänker att den täcks av det strikta ansvaret i kap. 1 § 6 tredje stycket. Detta eftersom förhållanden som omfattas av ett eventuellt strikt ansvar enligt detta tolkningsalternativ inte ingår i åtagandets omfattning, oavsett hur sannolika de är. En konsekvens av ett strikt ansvar skulle därför kunna vara att bestämmelsernas riskfunktion urholkas, som är att hindra identifierade risker på det mest kostnadseffektiva sättet.²⁷⁵

Därtill innebär tillvägagångssättet vid ett strikt ansvar att entreprenören utöver sin fackmässiga bedömning av informationsunderlaget måste göra ännu en bedömning för att utröna om förhållandena borde ha framgått genom en fackmässig undersökning av fastigheten. Ett viktigt ändamål med AB-avtalen är främja kalkylerbarhet vid anbudsgivningen genom att undvika

²⁷³ Jfr avsnitt 3.3.3; 4.6.2.5.2 och 4.8.

²⁷⁴ Jfr avsnitt 4.2; 4.6.1; 4.6.2.5.3; 4.8, 5.1 och 5.5.2.

²⁷⁵ Jfr avsnitt 4.8.

prissättning av oklarheter, vilket enligt Samuelsson och Arvidsson ledde fram till HD:s beslut i Gotlandsdomen. Att entreprenören ska försöka bedöma vad som borde ha framgått i en fackmässig undersökning, i likhet med tingsrätten och hovrätten i Gotlandsdomen, kan vara ett sådant chansartat moment som regleringen syftar till att undvika. Ett strikt ansvar kan i slutändan leda till mindre kalkylerbara och jämförbara anbud än om bedömningen endast består av ett steg, under vilken kap. 1 § 6 tredje stycket bidrar genom att entreprenören har rätt att förutsätta att en fackmässig undersökning av fastigheten gjorts.²⁷⁶

I fråga om ÄTA-reglering, har denna uppstått till följd av ett behov av att kunna ändra prestationsplikten enligt avtalet under kontraktstidens gång. Rådberg, Hedberg och Andersson menar att uppgifter som är oklara eller som saknas ska kunna jämföras med oriktiga uppgifter och på så sätt föranleda likställda ÄTA-arbeten, då dessa utgör bristande förutsättningar i likhet med felaktiga uppgifter. Detta stämmer överens med regleringens syfte, då tanken med att likställa vissa arbeten med ÄTA-arbete är att uppnå kostnadsreglering för arbeten orsakade av oförutsedda förhållanden, vilka är av karaktären att de hade kunnat beställas av beställaren. Samtidigt kan ÄTA-reglering ske genom att uppgifter avviker från vad som kunnat förutsättas i entreprenörens fackmässiga bedömning enligt kap. 1 § 8. Det är därför, enligt min åsikt, inte en förutsättning att uppgifter som saknas eller är oklara klassificeras som oriktiga uppgifter enligt kap. 2 § 4 första satsen för att kostnadsreglering ska kunna ske.²⁷⁷

6.2.3.4 Allmänna förnuftsöverväganden

Ytterst måste rimligheten av de två tolkningsalternativen bedömas. Vid avtalstolkning kan vissa hjälpregler användas, som exempelvis oklarhetsregeln och minimiregeln. Nilsson har framhållit att oklarheter i förfrågningsunderlaget ska tolkas till nackdel för beställaren enligt oklarhets- och minimiregeln. Oklarhetsregeln syftar dock främst till att tillämpas på *ensidigt utformade standardavtalsvillkor*, och har begränsat utrymme vid tolkning av AB-avtalen. Gällande minimiregeln lämpar den sig ofta inte för standardavtal. Det är oklart i vilken utsträckning dessa regler kan tillämpas på förfrågningsunderlag, men reglerna bör hursomhelst endast vara tillämpliga i sista hand då alla andra tolkningsregler uttömts.²⁷⁸

Håstad, Andersson och Hedberg resonerar att ett strikt ansvar säkerställer att undersökningsplikten läggs på beställaren istället för entreprenören, då anbudsgivare inte tvingas göra egna undersökningar utöver att besöka

²⁷⁶ Jfr avsnitt 4.6.2.3; 4.6.2.4; 4.6.2.5.3 och 4.8.

²⁷⁷ Jfr avsnitt 5.2 och 5.5.

²⁷⁸ Jfr avsnitt 3.2 och 4.4.2.1.

arbetsområdet. Detta befrämjar en *bättre transaktionsekonomi* eftersom beställaren har bättre möjligheter att undersöka fastigheten än entreprenören. Samtidigt krävs enligt min mening inte ett strikt ansvar för att ålägga undersökningsplikten för förhållanden på fastigheten på beställaren. Även om kap. 1 § 6 tredje stycket tolkas som att det inte självständigt kan föranleda ÄTA-arbete, har entreprenören fortfarande rätt att utgå ifrån att en fackmässig undersökning gjorts vid sin fackmässiga bedömning. Dessutom avser den fackmässiga bedömningen endast tillgängligt informationsunderlag, och kan inte leda till en skyldighet att anskaffa fler uppgifter.²⁷⁹

Ett strikt ansvar medför att en entreprenör kan göra gällande ÄTA-arbete för förhållanden som denne antog vid sin fackmässiga bedömning. Det kan diskuteras om detta är ett rimligt resultat, i och med att entreprenören tillåts ignorera vissa förhållanden som framkommer vid den fackmässiga bedömningen. Det är dock inte otänkbart, i och med att vikten av att ha jämförbara anbud bland annat innebär att entreprenören ska basera sitt anbud på uppgifter som denne misstänker är olämpliga eller felaktiga, och endast har en underrättelseskyldighet *efter* att avtal ingåtts.²⁸⁰

Svårigheterna som uppkommer är dock att undersökningar också är av stickprovsnatur, vilket gör en fullständig redovisning av förhållandena på fastigheten omöjlig. Ska beställaren, utöver att behöva bära risken för riktigheten av uppgifterna i förfrågningsunderlaget och att entreprenören får göra en fackmässig bedömning som leder till lägre kostnader, även bära risken för att förhållanden som framkommer i entreprenörens fackmässiga bedömning ändå föranleder ÄTA-arbeten? Även om beställaren har bättre möjligheter och mer tid på sig att anskaffa information, kan det ifrågasättas om denne även bör bära ett strikt ansvar för uppgifter som inte lämnats.²⁸¹

Som Arvidsson och Samuelsson framfört kan situationen liknas vid garantiutfästelser, där ett strikt ansvar endast kan aktualiseras om utfästelsen är *tillräckligt preciserad*. Motiven tyder dessutom på att krav på att tillhandahålla uppgifter funnits även innan införandet av kap. 1 § 6 tredje stycket, samt att kap. 1 § 8 syftat till att omfatta uppgifter som saknas i ett bristfälligt underlag. Denna tolkning av motiven stämmer överens med Linanders åsikt, nämligen att tillägget av tredje stycket i kap. 1 § 6 inte har medfört någon ändring i ansvarsfördelningen för uppgifter.²⁸²

²⁷⁹ Jfr avsnitt 4.8 och 5.5.2.

²⁸⁰ Jfr avsnitt 4.4.1; 4.5 och 4.7.

²⁸¹ Jfr avsnitt 4.3 och 4.4.2.2.

²⁸² Jfr avsnitt 4.8.

Utöver detta innebär en tillämpning av kap. 1 § 8 enligt min åsikt inte att riskfördelningen mellan entreprenören och beställaren blir orättvis eller obalanserad. Odelberg, Kolga, Hedberg, Andersson och Rådberg menar att en tillämpning av kap. 1 § 8 är negativ från entreprenörens perspektiv, troligen eftersom bestämmelsen kan öka kontraktsarbetenas omfattning. Samtidigt har Liman uttryckt bestämmelsen som en räddningsplanka för entreprenören då beställaren avviker från god praxis och ger knapphändiga uppgifter. Kap. 1 § 8 kan vara fördelaktig, i och med att entreprenören på så sätt kan göra vissa antaganden och undvika att göra en reservation, vilket kan leda till att anbudet förkastas. Bestämmelsen bör därför inte uppfattas som att den som huvudregel ger beställaren en fördel över entreprenören.²⁸³

6.3 Analys av NJA 2015 s. 3

Gotlandsdomen handlade om ansvaret för avsaknad av uppgifter eller oklara uppgifter i förfrågningsunderlaget, i form av ett oförutsett markförhållande vilket lett till att entreprenören behövt bekosta större arbeten än denne baserat sitt anbud på. Entreprenören åberopade bland annat i sina grunder att arbetena skulle betraktas som ÄTA-arbeten eftersom beställaren brustit mot sitt *strikt ansvar* enligt kap. 1 § 6 tredje stycket.²⁸⁴

I de två första instanserna bestod domskälen till stor del av bedömningen huruvida förfrågningsunderlaget baserats på en fackmässig undersökning eller inte, och domstolarna bedömde endast i andra hand huruvida entreprenören uppfyllt sin fackmässiga bedömning. Detta indikerar att dessa instanser tolkat kap. 1 § 6 tredje stycket som ett strikt ansvar. HD skilde sig från de två lägre instanserna genom att inte bedöma förfrågningsunderlagets underliggande undersökning. Domstolen nämnde kap. 1 § 6 tredje stycket, men beskrev inte förhållandet mellan bestämmelserna förutom att förklara att de har ett ”nära sakligt samband”. HD konstaterade att bristande förutsättningar enligt kap. 1 § 8 kan föranleda ÄTA-arbete enligt kap. 2 § 4, utan att nämna att de två andra paragraferna också kan föranleda ÄTA-arbete.²⁸⁵

Det som, enligt min mening, tydligare visar HD:s ståndpunkt är domstolens resonemang i förhållande till AB 04:s syften. Efter att ha förklarat att standardavtalet syftar till ett rationellt och kostnadseffektivt genomförande av byggprojekt, samt målet att skapa jämförbarhet mellan anbuderna genom konkurrens och kalkylerbara förfrågningsunderlag, förklarade domstolen att

²⁸³ Jfr avsnitt 2.3; 4.6.1; 4.8 och 5.5.2.

²⁸⁴ Jfr avsnitt 1.4.1; 4.6.2.1 och 4.6.2.2.

²⁸⁵ Jfr avsnitt 4.6.2.3; 4.6.2.4 och 4.6.2.5.3.

ett magert underlag skapar utrymme för olika fackmässiga bedömningar. Det intressanta är att domstolen menade att kalkylerbarhet befrämjas genom att i vissa fall tillåta *fler* bedömningar, för att motverka att osäkra förhållanden prissätts till bägge parter nackdel. Detta verkar till viss del strida mot Rådbergs åsikter, som menar att fackmässiga bedömningar är negativa från kalkylsynpunkt, vilket motiverar att kap. 1 § 6 tredje stycket innebär ett strikt ansvar. Även om detta till viss del kan förklaras med att domstolen möjligtvis endast avsåg bedömningar inom kap. 1 § 8:s räckvidd, tycks domstolens skrivning inte lämna utrymme för att uppgifter som saknas i ett magert underlag kan skapa ett strikt ansvar. Domstolen verkar istället ha menat att frågan löses genom att entreprenören får möjligheten att göra fler bedömningar som anses vara fackmässiga, varav entreprenören har rätt att utgå ifrån den som leder till den lägsta kostnaden.²⁸⁶

Att domstolen direkt såg på fackmässighetskravet i kap. 1 § 8 kan dock bero på andra skäl. Exempelvis kan HD utan att ha redovisat detta i sina domskäl ha kommit fram till att underlaget innehöll den information som borde ha framkommit i en fackmässig undersökning (i likhet med tingsrätten och hovrätten), eller så kan denna fråga ha utelämnats eftersom prövningstillståndet endast gällde kap. 1 § 8. Håstad, Odelberg och Kolga är av uppfattningen att domstolen inte utredde ansvarsfördelningen vid oförutsedda förhållanden som borde ha redovisats i förfrågningsunderlaget. Andra rättsvetare, som Liman och Deli, verkar också mena på att rättsläget inte klargjorts genom domen. Jag håller med majoriteten av rättsvetarna om att det inte går att dra några definitiva slutsatser av rättsfallet, även om den tycks peka på att kap. 1 § 6 tredje stycket inte skapar ett strikt ansvar.²⁸⁷

6.4 Sammanfattande slutsatser

En analys av Gotlandsdomen besvarar inte hur ansvaret bör fördelas vid oklara uppgifter eller uppgifter som saknas, även om den antyder att kap. 1 § 6 tredje stycket inte skapar ett strikt ansvar samt att HD anser att AB 04 syftar till att motverka prissättning av oklarheter. Gällande tolkningen av bestämmelsen visar en sammanvägning av alla omständigheter att det finns argument för och emot båda tolkningsalternativ. Min åsikt är emellertid att det tolkningsalternativ 1, som innebär att kap. 1 § 6 tredje styckets funktion är att minska risksfären för entreprenörens fackmässiga bedömning enligt kap. 1 § 8, är att föredra. Ansvaret får verkningar och gör att avtalet effektivt fungerar genom att entreprenören kan utgå ifrån att förfrågningsunderlaget bygger på en fackmässig undersökning och på så sätt minskar sin risksfär. I

²⁸⁶ Jfr avsnitt 4.6.2.5.3 och 4.8.

²⁸⁷ Jfr avsnitt 4.6.2.3; 4.6.2.4; 4.6.2.5.3 och 4.8.

praktiken innebär denna tolkning att förhållanden som borde ha redovisats i förfrågningsunderlaget i huvudregel inte bör beaktas i en fackmässig bedömning.

Om ett sådant förhållande däremot förutsätts genom en fackmässig bedömning leder det enligt min mening till mindre jämförbarhet och kalkylerbarhet om olika entreprenörer som ett andra steg ska försöka bedöma huruvida förhållandet omfattas av beställarens strikta ansvar eller inte. Istället främjas jämförbarhet om entreprenören utgår ifrån den fackmässiga bedömning som leder till den lägsta kostnaden, och på så sätt undviker ytterligare en bedömning. Detta alternativ stämmer sammanfattningsvis bättre överens med bestämmelsernas ordalydelse, domskälen i Gotlandsdomen, flera av syftena bakom AB 04 samt skapar en balanserad riskfördelning mellan parterna.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1988:89:76 Om ny köplag

SOU 1979:36 Konsumenttjänstlag

Litteratur

Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars: *Avtalsrätt II*. 6 uppl. Lund 2010.

Andersson, Eilert & Hedberg, Stig: *ÅTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06*. Stockholm 2012.

Arvidsson, Niklas & Samuelsson, Per: *Entreprenadavtal mellan näringsidkare och konsument*. Stockholm 2018.

Arvidsson, Niklas & Samuelsson, Per: 'Entreprenadrättsliga felpåföljder. *Ny Juridik 4:15* s. 27–48.

Bengtsson, Bertil: *Särskilda avtalstyper I*. 2 uppl. Stockholm 1976.

Bernitz, Ulf: *Standardavtalsrätt*. 9 uppl. Stockholm 2018.

Bernitz, Ulf; Carlsson, Mia; Heuman, Lars; Leijonhufvud, Madeleine; Magnusson Sjöberg, Cecilia; Seipel, Peter; Warnling-Nerep, Wiweka & Vogel, Hans-Heinrich: *Finna rätt*. Stockholm 2017.

Degerfeldt, Peter & Åhl, Lennart: *Entreprenadrätt – en introduktion till AB 04*. Lund 2016.

Deli, Robert: *Kommersiell byggjuridik i praktiken*. Stockholm 2012.

Deli, Robert: *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*. Stockholm 2017.

Gorton, Lars: 'AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten', i: Lambertz, Göran; Lindskog, Stefan & Möller, Mikael (red.), *Festskrift till Torgny Håstad*. Uppsala 2010 s. 149–173.

- Gorton, Lars: 'Per Samuelsson, Entreprenadavtal. Särskilt om ändrade förhållanden'. *Juridisk Tidskrift* 2011/12 s. 696–706.
- Hedberg, Stig: *Ansvar inom entreprenadjuridiken*. Stockholm 2011.
- Hedberg, Stig: *Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09*. Stockholm 2012.
- Hellner, Jan: 'The parol evidence rule och tolkning av skriftliga avtal i svensk rätt', i: Bengtsson, Bertil & Agell, Anders (red.), *Festskrift till Bertil Bengtsson*. Stockholm 1993 s. 185–206.
- Hellner, Jan; Hager, Richard & Persson, Annina H.: *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. Första häftet. Särskilda avtal*. 7 uppl. Stockholm 2019.
- Håstad, Torgny: 'Om avhjälpande av fel, och om diverse reformbehov i standardvillkoren för entreprenad'. *Juridisk Tidskrift nr 1* 2019/20 s. 25–48.
- Höök, Rolf: *Entreprenadjuridik*. 5 uppl. Stockholm 2008.
- Ingvarson, Anders & Utterström, Marcus: 'Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum'. *Svensk Juristtidning* 2015 s. 258–278.
- Ingvarson, Anders & Utterström, Marcus: 'Tolkning av entreprenadavtal – det köprättsliga kontrollansvaret möter hinderbestämmelserna i AB 04'. *Svensk Juristtidning* 2015 s. 20–39.
- Johansson, Sture: *Entreprenadrätt och praktik*. Stockholm 2005.
- Kleineman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod,' i: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2:1 uppl. Lund 2018 s. 21–46.
- Källenius, Sten: *Entreprenadjuridik*. Stockholm 1960.
- Lavin, Rune: 'Är den förvaltningsrättsliga forskningen rättsdogmatisk?'. *Förvaltningsrättslig Tidskrift* 1989 s. 115–129.
- Lehrberg, Bert: *Avtalstolkning*. 7 uppl. Uppsala 2016.
- Lehrberg, Bert: *Praktisk juridisk metod*. 11 uppl. Uppsala 2019.
- Liman, Lars-Otto; Sahlin, Claes; Peterson, Martin & Kåvius, Niklas: *Entreprenad- och konsulträtt*. 9 uppl. Stockholm 2016.

- Linander, Bo: 'Entreprenörens bedömning av okända förhållanden'. *Juridisk Tidskrift nr 4 2014/15* s. 925–929.
- Mellqvist, Mikael: 'Entreprenadrättens och kontrakträttens finrum'. *Svensk Juristtidning 2013* s. 233–265.
- Motiv AB 65: Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 65 samt kontraktsformulär Svenska teknologföreningens formulär 18, 19, och 20.* Stockholm 1969 (cit. Motiv AB 65).
- Motiv AB 72: Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 72 samt kontraktsformulär och anbudsformulär Svenska teknologföreningens formulär 18/72, 19/72, 20/72 och 21/72.* 2 uppl. Stockholm 1985 (cit. Motiv AB 72).
- Nilsson, Mattias: 'Entreprenadavtalets speciella drag', i: Persson, Annina H.; Millqvist, Göran & Saf, Carolina (red.), *Festskrift till Ronney Hagelberg*. Stockholm 2016 s. 163–178.
- Odelberg, Erik & Dahlberg Kolga, Hans: 'Gotlandsdomen: Entreprenadkontraktets fördelning av ansvaret för förhållanden som inte framgår av förfrågningsunderlaget'. *Juridisk Tidskrift Nr 1 2015/16* s. 226–235.
- Olsen, Lena: 'Rättsvetenskapliga perspektiv'. *Svensk Juristtidning 2004* s. 105–145.
- Peczenik, Aleksander: 'Om den förvaltningsrättsliga forskningen och rättsdogmatiken'. *Förvaltningsrättslig Tidskrift 1990* s. 41–52.
- Ramberg, Christina: *Kontraktstyper*. 1:1 uppl. Stockholm 2005.
- Ramberg, Christina: *Rättskällor – en introduktion i kritiskt tänkande*. 8 uppl. Stockholm 2018.
- Ramberg, Jan & Ramberg, Christina: *Allmän avtalsrätt*. 11:1 uppl. Stockholm 2019.
- Rodhe, Knut: *Obligationsrätt*. 1:3 uppl. Stockholm 1956.
- Rådberg, Åke: *Byggjuridik i praktiken*. 3:1 uppl. Lund 2017.

- Rådberg, Åke: *Entreprenören och entreprenaden*. Stockholm 2011.
- Rådberg, Åke: 'Risk enligt AB 04. HD skriver om AB och skriver om AB'. *Juridisk Tidskrift nr 3 2013/14* s. 667–673.
- Samuelsson, Per: *AB 04 – En kommentar*. Stockholm 2016.
- Samuelsson, Per: *Entreprenadavtal – Särskilt om ändrade förhållanden*. Stockholm 2011.
- Samuelsson, Per & Arvidsson, Niklas: 'Entreprenadrättslig fackmässighet – synpunkter med anledning av Gotlands-domen'. *Ny Juridik 1:15* s. 7–20.
- Sandgren, Claes: 'Är rättsdogmatiken dogmatisk?'. *Tidsskrift for Rettsvitenskap 04-05/2005* s. 648–656.
- Schelin, Johan: 'Ändring av entreprenörens arbete'. *Svensk Juristtidning 1992* s. 738–755.
- Söderberg, Jan: *Att upphandla byggprojekt*. 5 uppl. Lund 2005.
- Taxell, Lars Erik: *Avtalsrättens normer*. Åbo 1972.
- Vahlén, Lennart: *Avtal och tolkning*. Stockholm 1960.
- Wallin, Martin & Pärssinen, Magnus: 'Högsta domstolen om tolkning av standardvillkor i entreprenadavtal'. *Svensk Juristtidning 2013* s. 815–818.
- Wikander, Hugo: *Bidrag till läran om arbetsbetingingsaftalet enligt svensk rätt*. Uppsala 1913.
- Willborg, Isak: 'Högsta domstolens tolkning av entreprenadavtal'. *Juridisk Tidskrift nr 4 2016/2017* s. 864–877.

Övrigt

- Byggandets Kontraktstkommitté: ”BKKs utlåtande om byggsektorns standardvillkor”, 2000-04-26, <<http://foreningenbkk.se/wp-content/uploads/2016/11/byggsektorns-standardvillkor.doc>>, besökt 2019-10-12 (cit. BKKs utlåtande om byggsektorns standardvillkor).

Byggandets Kontraktsskommitté: "BKK:s yttrande i målet Secora Sverige AB
./ Region Gotland", 2013-12-02, <<http://foreningenbkk.se/wp-content/uploads/2016/11/Yttrande-till-HD-131202-4.pdf>>, besökt 2019-10-05 (cit. BKK:s yttrande i målet Secora Sverige AB ./ Region Gotland).

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1985 s. 397.

NJA 1992 s. 403.

NJA 1992 s. 439.

NJA 1993 s. 436.

NJA 2002 s. 630.

NJA 2005 s. 142.

NJA 2007 s. 35.

NJA 2009 s. 388.

NJA 2010 s. 416.

NJA 2012 s. 597.

NJA 2013 s. 271.

NJA 2013 s. 1174.

NJA 2014 s. 960.

NJA 2015 s. 3.

NJA 2015 s. 862.

NJA 2018 s. 301.

NJA 2018 s. 653.

NJA 2018 s. 834.

Övriga domstolar

Svea hovrätt, RH 1998:60.

Svea hovrätt, RH 2001:4.